

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 108

מיתוס המרכזיות הפלסטינית

אפרים קארש

מיתוס המרכזיות הפלסטינית

The Myth of Palestinian Centrality

תרגום מאנגלית: דן שליט קניג

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א)
אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן 5290002
טל' 03-5318959
פקס 03-5359195

besa.center@mail.biu.ac.il
www.besacenter.org
ISSN 1565-9895

אוגוסט 2014

© כל הזכויות שמורות
תמונת שער: לשכת העיתונות הממשלתית / אבי אוחיון

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאת, אשר בחזונו ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "עיונים בביטחון המזה"ת" מהווה במה לעבודות אקדמיות הראויות לתשומת לב הציבור החושב. סדרת הפרסומים "דיונים בביטחון לאומי" מביאה לציבור את תוכן ההרצאות שהושמעו בכנסים שמארגן המרכז. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד. באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט

משנה ליו"ר הוועדה המייעצת: מר סול קושיצקי

חברים: פרופ' משה ארנס, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, מר מוזי וורטהיים, השגריר יצחק לבנון, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, מר יואל קושיצקי, השגריר מאיר רוזן, מר גרג רוסהנדלר, מר סימור ד' רייך, השגריר זלמן שובל.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת קנט, פרופ' פטריק ג'יימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, פרופ' יחזקאל דרום האוניברסיטה העברית, ד"ר אליזא א' כהן SAIS, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר
חוקרים: ד"ר אפרת אביב, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, פרופ' איתן גלבוט, ד"ר עדו הכט, אל"מ (מיל') אבי-הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, פרופ' יהושע טייטלבוט, ד"ר אלון לבקוביץ, ד"ר יעקב ליפשיץ, פרופ' זאב מוגן, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, אלוף (מיל') יעקב עמידורו, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר ליעד פורת, ד"ר גיל פיילר, פרופ' הלל פריש, פרופ' אפרים קארש, פרופ' אבי קובר, ד"ר מרדכי קידר, מר עוזי רובין, ד"ר יונתן ריינהולד, מר עמיר רפפורט, ד"ר דני שוהם, ד"ר איתן שמיר, פרופ' שלמה שפירא.

מנהל קשרי חוץ: דוד מ' וינברג

מרכזת: חוה וקסמן-כהן

עריכה בעברית: אלונה ברינר רזנמן

עריכה באנגלית: ליאנה רובין

מחקר זה נתמך על ידי קרן ב' ל' מאנגר

קרן מאנגר הינה קרן צדקה אשר הוקמה על ידי ברנרד ל' מאנגר ז"ל למטרות צדקה, נדבנות, דת וחינוך. בן ופיי מאנגר, תושבי סטמפורד, קונטיקט, ארצות הברית, תמכו במספר רב של מטרות יהודיות וברווחתה של מדינת ישראל.

תוכן עניינים

7תקציר
9 מבוא
10שלילת המדינה הפלסטינית: האידיאל הפאן-ערבי
15שלילת המדינה הפלסטינית: חלומות אימפריאליסטיים אסלאמיים
18מניפולציה של הסוגיה הפלסטינית
20אורחים לא רצויים
24טבח אחים
25"נכבה" בין אחים
27שנאה מקרב לב
29בגידת המנהיגים והגול העצמי
32סיכום
34הערות

תקציר

כבר כמעט מאה שנה נמצאת "הסוגיה הפלסטינית" בחזית השיח העוסק במזרח התיכון; זה זמן רב שהיא הפכה למוקד הסולידאריות הפאן-ערבית ולקריאת הקרב היעילה ביותר של התנועה הפאן-ערבית. אולם מדינות ערב, כמוהן כמנהיגים הפלסטינים, מעולם לא פעלו באמת ובתמים לקידום האינטרס של "שחרור פלסטין".

על אף שה"נכבה" מהווה לכאורה נושא בעל חשיבות מרחיקת לכת על סדר יומן של מדינות ערב, מאז 1948 סבלו הפליטים הפלסטינים מדחיקה אל השוליים ומניצול מצד מדינות ערב השונות, החל במצרים, עבור בלבנון וכלה בירדן, עיראק וכווית. לאורך השנים דחו המנהיגים הפלסטינים כמה וכמה הזדמנויות להקמתה של מדינה פלסטינית ולפיתוחה של חברה אזרחית פלסטינית. תחת שינסו לתקן את "הסוגיה הפלסטינית" ולפתרה, שיקעו מנהיגי הפלסטינים את בני עמם האומללים בסכסוכים הרי-אסון ובלתי נחוצים, ובמקביל ריפדו את כיסיהם בהכנסות השמנות שהפיקה טרגדיה מתמשכת זו.

מסיבות אלה, כל טענה לזיקה בין פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני לבין השגת שלום ויציבות באזור היא טועה ומטעה. המנהיגות הפלסטינית מעולם לא הראתה שום סימן שהיא מעוניינת בשלום עם ישראל, או שהיא חותרת להקמתה של מדינה עצמאית. קבלת דרך הפיוס עשויה הייתה להפוך את הפלסטינים באחת מקורבן עולמי אולטימטיבי למדינת לאום רגילה (וכן, סביר להניח, כושלת), והייתה מביאה לכלל סיום עשרות שנים של היענות חסרת-תקדים מצד הקהילה הבין-לאומית. הקמתה של מדינה פלסטינית תחייב את מנהיגי הפלסטינים לפעול בהתאם לעקרונות האחריות והשקיפות ולהירתם באמת ובתמים למשימה המפרכת של הקמת מדינה. מה פלא, אם כן, שלנוכח הצעה בין-לאומית או ישראלית להסכם שלום או להקמת מדינה, תשובתם של המנהיגים הפלסטינים תמיד הייתה "לא".

מיתוס המרכזיות הפלסטינית

אפרים קארש

מבוא

אין קלישאה רווחת יותר בשיח המזרח-תיכוני מן ה"זיקה", הקושרת כביכול את פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני עם השגת שלום ויציבות באזור.

טיעון ה"זיקה" קובע כי הערבים והמוסלמים להוטים להקים מדינה פלסטינית, ולפיכך המבוי הסתום אליו הגיעו הישראלים והפלסטינים גורם לליבוי הזעם והייאוש באזור, מחזק את הרציונל עליו נסמכות קבוצות טרור כגון אל-קאעדה וההתקוממות בעיראק, ומונע את הקמתה של קואליציה אזורית, שתסייע בבלימת חתירתה של איראן להשגת נשק גרעיני. כפי שקבע הנשיא אובמה אחרי פגישתו הראשונה עם ראש הממשלה בנימין נתניהו במאי 2009: "[עשיית] שלום עם הפלסטינים... מחזקת את ידינו בקהילה הבין-לאומית בכל הקשור לאיום הפוטנציאלי מצד איראן".¹

מחקר זה מוכיח כי טיעון זה אינו רק משולל יסוד, אלא שהוא מייצג את היפוכה הגמור של המציאות. האמת היא כי על אף ש"הסוגיה הפלסטינית" הפכה מזמן למכנה המשותף הראשי של הסולידאריות הפאן-ערבית ולקריאת הקרב היעילה ביותר שלה, לא מדינות ערב ולא המנהיגים הפלסטינים מעולם לא ביקשו באמת ובתמים את "שחרור פלסטין".

מדינות ערב ניצלו את "סוגיית פלסטין" לצרכיהן, תוך חסימת דרכם של הפלסטינים למדינה משלהם, הנצחת בעיית הפליטים ופגיעה באוכלוסיות הפלסטיניות ה"מתארחות" בהן. המנהיגים הפלסטינים מצדם שיקעו את בני עמם האומללים בסכסוכים, שהיו לא רק הרי-אסון אלא גם מיותרים לחלוטין - ובמקביל "עשו לביתם"

אפרים קארש הוא חוקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים ופרופסור למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן, קינגס קולג' בלונדון ובפורום במזרח התיכון (פילדלפיה). בין ספריו ערפאת האיש ומלחמתו בישראל ו-Palestine Betrayed.

ומילאו את כיסיהם ברווחים העצומים שהפיקה טרגדיה נמשכת זו. כפי שנראה במחקר זה, במשך מאה שנה המנהיגים הפלסטינים כמעט לא החמיצו שום הזדמנות לחבל בהתפתחותה של החברה האזרחית הפלסטינית ובהקמתה של מדינה פלסטינית. באשר ל"ציבור" הערבי, הוא מעולם לא גילה כל עניין במטרה הפלסטינית. ההפך הוא הנכון; ברגע שהחלו פליטים פלסטינים להגיע למדינות ערב, במהלך מלחמת 1948, הם נתקלו שם באיבה ובזלזול מצד החברות שבקרבן ניסו להיקלט, ותחושות אלה כמעט שלא השתנו לאורך השנים. מה שמכונה "הרחוב הערבי" מעולם לא דחף משטר ערבי כלשהו למלחמה נגד ישראל. ההפך הוא הנכון; מי שדרבן שוב ושוב את "הרחוב" למעשי אלימות - רק כדי להסיח את דעתו מתנאי הדיכוי והדחיקה אל השוליים שנקלע אליהם בגלל מנהיגיו - הם שליטיו הבלתי-נבחרים של הציבור הערבי, שבמשך עשרות שנים ביצעו אינדוקטרינציה שפלה וארסית לשנאה עיוורת ליהודים ולמדינת ישראל.

שילת המדינה הפלסטינית: האידיאל הפאן-ערבי

דוקטרינת הפאן-ערביות, הדוגלת ב"אומה יחידה הקשורה בעבותות משותפים של שפה, דת והיסטוריה... ונמצאת מאחורי חזית של מדינות ריבוניות מרובות"², היא שהפכה את "הסוגיה הפלסטינית" מסכסוך מקומי פעוט-ערך בין ערבים לבין יהודים לבעיה בין-לאומית ראשונה במעלה. אולם תהליך זה לא היה קשור בשום צורה לרצון לשמור על זכויותיהם הלאומיות של הפלסטינים, פשוט משום שהפאן-ערביות אינה רואה בפלסטינים עם בזכות עצמו הזכאי למדינה משלו; מנקודת מבט פאן-ערבית, הפלסטינים הם חלק בלתי נפרד ממסגרת ערבית רחבה יותר, המשתרעת על-פני חלקים נרחבים של המזרח התיכון כולו (לדוגמה, "סוריה הגדולה"). אם נצטט את ההיסטוריון הערבי-אמריקני הנודע פיליפ חתי:

אין בהיסטוריה דבר כזה, "פלסטין", לחלוטין לא ... [מדובר בסך הכל ב] נקודה קטנטנה בחלקו הדרומי של החוף המזרחי של הים התיכון, המוקפת בשטחים ערבים מוסלמים נרחבים; החל במרוקו, עבור בטוניס, בטרפולי ובמצרים, וכלה בחצי האי ערב, עבר הירדן, סוריה, לבנון ועיראק - גוש גדול אחד, דובר-ערבית, המונה חמישים מיליון בני אדם.³

במאי 1948 היה ברור לכל שהפלישה הפאן-ערבית למדינת ישראל שאך זה הוקמה הייתה למעשה חלק מהתגוששות קלאסית בין כוחות אימפריאליסטים שהתחרו ביניהם על השגת נתחים נוספים משטחה של פלסטין - ולא מאבק על זכויותיהם הלאומיות של הפלסטינים. כך למשל ציין בגילוי לב באוזני עיתונאי בריטי המזכ"ל הראשון של הליגה הערבית, עבד אל-רחמן עזאם: "עבר הירדן אמורה הייתה לכלול את אזורי גב ההר של פלסטין, תוך קבלת גישה אל הים התיכון ואל עזה. המצרים היו אמורים לקבל את הנגב, ואילו הגליל היה אמור ליפול לידי סוריה, למעט אזור החוף עד לעכו, שהיה מיועד ללבנון".⁴ לו הפסידה ישראל במלחמה ההיא, היה שטחה של המדינה מתחלק בין הכוחות הערבים הפולשים, והשם פלסטין היה נשלח אל סל האשפה של ההיסטוריה. לפיכך, באורח פרדוקסאלי, העובדה שישראל הצליחה לשרוד את המתקפה הפאן-ערבית היא שהצילה את התנועה הלאומית הפלסטינית מתהום הנשייה.

למרבה האירוניה, בזמן המנדט הבריטי (1920-1948) גם המנהיגים הפלסטינים ראו את המצב באור זה. בהיותם תוצריה של האימפריה העותומאנית (שם התבסס הסדר הסוציו-פוליטי בעיקר על ההיבט הדתי), לא הייתה למנהיגים הפלסטינים שום תודעה לאומית ולא היה להם כל עניין בהתפתחותה של אומה פלסטינית נפרדת. תחת זאת ביכרו לחבור לחלום הפאן-ערבי הגדול של "אומה ערבית" מאוחדת (שפלסטין הייתה חלק זערורי ממנה), או לאידיאולוגיה דומה, שדגלה ב"סוריה הגדולה" (סוריה אל-כברא), והדגישה את היותו של רוב שטח הסהר הפורה בלתי ניתן לחלוקה מבחינה טריטוריאלית והיסטורית.

מוסה כאט'ם חסייני, ראש העיר ירושלים תחת המנדט הבריטי, ולשעבר פקיד רשמי במערכת העותומאנית, אמר כבר באוקטובר 1919 למכר ציוני כי "איננו תובעים היפרדות מסוריה".⁵ שישה חודשים לאחר מכן, באפריל 1920, חוללו מרעיו הסתה שגרמה לפוגרום האנטי-יהודי הראשון בירושלים. אולם הדבר לא נעשה בשמה של העצמאות הפלסטינית - אלא בשם הדרישה לכלול את שטח פלסטין בשטחה של הממלכה הסורית (קצרת הימים), תחת הנהגתו של פייצל אבן חסיין מן העיר מכה, הגיבור הנודע של "המרד הערבי הגדול" באימפריה העותומאנית ומנהיגה בפועל של תנועת הפאן-ערביות, שזה עתה נוסדה. ארבע שנים לאחר מכן, בדו"ח מיוחד לחבר הלאומים, עדיין התייחס הוועד הפועל הערבי (ארגון הגג של הערבים הפלסטינים) לפלסטין כאל חלקה הדרומי, שנותק

באורח בלתי חוקי, של "מדינת סוריה השלמה, שהיא מדינה אחת שאוכלוסייתה אחת, שבניה דוברים את אותה השפה, חולקים את אותו המוצא, שותפים לאותם המנהגים ולאותן האמונות הדתיות, מדינה שיש לה גבולות טבעיים".⁶ ביוני 1926 הובאה בפני ועדת הקבע של חבר הלאומים שעסקה בענייני המנדט תלונה של הערבים, לפיה "הדפסת השם המלא או אף ראשי התיבות של הביטוי 'ארץ ישראל' אחרי השם 'פלסטיין', בשעה שאין מאפשרים לערבים להשתמש בשם 'סוריה אל-ג'נוביה' (דרום סוריה), איננה עולה בקנה אחד עם המפורט בסעיף 22 של כתב המנדט".⁷

ביולי 1937 דחה הוועד הערבי העליון - ממשיכו של הוועד הפועל הערבי - את המלצות ועדת פיל לחלוקתה של ארץ ישראל המנדטורית, בהתבסס על כך ש"ארץ זו איננה שייכת רק לערבים הפלסטינים אלא לעולם הערבי והמוסלמי כולו".⁸ עוד באוגוסט 1947, שלושה חודשים לפני החלטת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל המנדטורית למדינה ערבית ולמדינה יהודית, תמך הביטאון "אל וחדה", שופרו של הוועד הערבי העליון, בהכללת שטח פלסטיין ועבר הירדן כחלק מ"סוריה הגדולה".⁹

המופתי של ירושלים, חאג' אמין חסייני, מנהיג הערבים הפלסטינים באותה תקופה, מעולם לא פעל כפטריוט מקומי המבקש עבור עמו הגדרה עצמית לאומית, אלא כפעיל פאן-ערבי בעל שאיפות אזוריות. כאחד מראשוני התומכים ברעיון "סוריה הגדולה", היה חסייני אחד העורכים של העיתון הירושלמי "סוריה אל-ג'נוביה" ("דרום סוריה") - כך כינו הפאן-ערביים את פלסטיין - ושימש גם כיו"ר "המועדון הערבי" בירושלים, שדגל בסיפוחה של פלסטיין לסוריה. לאחר שנמלט מהארץ בשנת 1937 על מנת לחמוק ממאסר בשל ההסתה שגרם לה ושהביאה לפרצי אלימות בכל רחבי הארץ, החליט להיתלות באילנות גבוהים והציג את עצמו בפני היטלר ומוסוליני כדובר של "האומה הערבית" כולה. חסייני טען כי "בעיית פלסטיין" מחייבת פתרון מידי לא בגלל שאיפותיהם הלאומיות של הערבים הפלסטינים, אלא בשל העובדה שהיא מהווה "מכשול לאחדותן של מדינות ערב ולעצמאותן, בהציבה אותן בעימות ישיר עם יהודי העולם כולו, אויבים מסוכנים, שנשקם הסודי הוא ממוון, שחיתות ותככים". הפתרון שהציע לא היה מדינה פלסטינית, אלא "עצמאות עבור [איחוד של] פלסטיין, סוריה ועיראק" תחת הנהגתו. באחד ממכתביו להיטלר ניסח זאת כך: "העם הערבי, המושמץ, המנוצל והמרומה על-ידי אויבינו המשותפים, מצפה בבטחה לכך שתוצאת ניצחונך הסופי תהייה שחרורו המוחלט ועצמאותו, וזאת בנוסף לאחדות שתיווצר לכשיתקשרו עם ארצך בהסכם של רעות ושיתוף פעולה".¹⁰

אמנם, הדור הצעיר של פעילי הפזורה הפלסטינית בשנות החמישים, שביקש לנקום על "האסון" של הקמת מדינת ישראל, לא היה שותף לשאיפותיו הגרנדיזיות של המופתי - אולם הוא תמך, לא פחות ממנו, באידיאל הפאן-ערבי. את זאת ניתן לראות, בין השאר, בשם שניתן לקבוצת ה"התנגדות" הראשונה, "התנועה הלאומנית הערבית". האידיאל הפאן-ערבי הופיע בבירור גם בחיבורים שונים שפרסמה הקבוצה שהורכבה מפלסטינים (כגון ג'ורג' חבש, וואדי חדאד) ומפעילים ערבים (כגון האני הינדי, נצר למשפחה דמשקאית מכובדת).¹¹

תומך בולט נוסף באידיאל הפאן-ערבי היה אחמד שקיירי, פוליטיקאי יליד לבנון ממוצא מעורב - מצרי, חג'אזי וטורקי, ששימש כסגן מזכ"ל הליגה הערבית וכנציגן של סוריה ושל סעודיה באו"ם. ב-28 במאי 1964 הפך ליו"ר ומייסד אש"ף, שהוקם באותו היום על-ידי מדינות ערב ביוזמת נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר.

"פלסטין היא חלק בלתי נפרד מן המולדת הערבית", אמר שקיירי למועצת הביטחון ב-31 במאי 1956. "העולם הערבי אינו מוכן לוותר ולו על אטום בודד מזכותו על שטח קדוש זה". על-מנת להבהיר לאיזה חלק של "המולדת הערבית" השתייך השטח האמור, הוסיף ואמר כי פלסטין "היא בסך הכל דרום סוריה". כמו-כן אמר כי "שטח פלסטין קשור בקשר בל-יינתק לסוריה מקדמת דנא", וכי "שאלת ההפרדה מעולם לא עמדה על הפרק", עד שבאו המעצמות ויצרו אותה באופן מלאכותי, עת שכונן חבר הלאומים את המנדטים, נתן לבריטניה את השליטה בפלסטין והטיל על צרפת לנהל את ענייניה של סוריה.¹²

לאור כל זאת, אין זה מפתיע כי האמנה הפלסטינית - אותו מסמך מכונן הנערץ על אש"ף, שאומץ עם הקמתו ועודכן ארבע שנים לאחר מכן כך שישקף את המיליטנטיות המתגברת של הארגון - אינו אומר כמעט דבר על הפלסטינים עצמם. האמנה הפלסטינית, ששני-שליש מתוך שלושים ושלושת סעיפיה מוקדשים להשמדת מדינת ישראל, מגדירה את הפלסטינים כ"חלק בלתי נפרד מן האומה הערבית", ולא כלאום נפרד, ונשבעת אמונים לאידיאל האחדות הפאן-ערבית ולהיטמעותה העתידית של פלסטין ב"מולדת הערבית הגדולה". בפועל מנסה האמנה לרתום אידיאל זה להשגת מטרת קצרות-טווח:

גורל האומה הערבית, ואף הקיום הערבי עצמו, תלויים בגורל הסוגיה הפלסטינית. תלות הדדית זו היא הסיבה שבגללה חותרת האומה הערבית לשחרור פלסטין... אחדות ערבית ושחרור פלסטין הן שתי מטרות המשלימות זו את זו, והשגת האחת תסייע בהשגת האחרת. לפיכך, אחדות ערבית מובילה לשחרור פלסטין, שחרור פלסטין מוביל לאחדות ערבית; החתירה להשגת יעד אחד פועלת יד ביד עם החתירה להשגת היעד האחר.¹³

אפילו "הכרזת העצמאות" הפלסטינית, שפרסמה המועצה הלאומית הפלסטינית (ה"פרלמנט" של אש"ף) בנובמבר 1988, שמטבע הדברים תמכה ברעיון המדינה הפלסטינית ואף נוסחה תוך הסתמכות ברורה על הצהרת העצמאות של מדינת ישראל,¹⁴ מהווה הצהרת אמונים לאידיאל הפאן-ערבי ומתארת את "מדינת פלסטין" כ"חלק בלתי נפרד מן האומה הערבית, ממורשתה ומן הציוויליזציה שלה, ומניסיונה הנוכחי להשיג את יעדי השחרור, ההתפתחות, הדמוקרטיה והאחדות".¹⁵

עזמי בשארה, המייסד והמנהיג של מפלגת "בלד" (בעלת מושבים בכנסת מאז 1999) הדגיש זאת בדברים שאמר ב-2002: "הפלסטיניות שלי אף פעם לא קודמת לערביות שלי ... אינני חושב שיש אומה פלסטינית, יש [רק] אומה ערבית... עד לסוף המאה התשע עשרה הייתה פלסטין החלק הדרומי של סוריה הגדולה". הרעיון של אומה פלסטינית נפרדת הוא "המצאה קולוניאליסטית" העולה בקנה אחד עם ניסיונה המתמיד של ישראל, בשיתוף מפלגות השמאל והימין גם יחד, להתעלם ממצויאות הלאומיות הפאן-ערביות.¹⁶ בשארה אמר את הדברים שמונה שנים לאחר שהרשות הפלסטינית (רש"פ), בהנהגת אש"ף, הוקמה בגדה המערבית וברצועת עזה, כהכנה להקמתה של מדינה פלסטינית בשטחים אלה.

ניסוח ברור ופשוט כל כך של הדברים איננו עניין מקובל ברטוריקה הרווחת של אש"ף; עם זאת, הדברים מסבירים מדוע מוסיפה הקבוצה לדגול באידיאל הפאן-ערבי. מסבירים זאת גם ההימנעות המכוונת של אש"ף משינוי האמנה הפלסטינית באופן שיאשרר את נפרדותה של הלאומיות הפלסטינית, השימוש התכוף במוטיבים פאן-ערביים באמצעי התקשורת של הרש"פ (הנמצאים תחת שליטתה ההדוקה של הרשות), ההגדרה החוקתית של מדינת פלסטין העתידית כ"חלק מן המולדת הערבית" המחויבת למטרת "האחדות הערבית",¹⁷ והחזרה הקבועה על הטענה לפיה הפלסטינים אינם נלחמים רק עבור ד' האמות שלהם אלא מהווים "קו הגנה קדמי"

עבור כלל האומות הערביות.¹⁸ לא פחות חשוב, אש"ף מוסיף גם היום להכפיף את מדיניותו, וכפועל יוצא גם את האינטרס העצמי הפלסטיני, לאישור פאן-ערבי - ומצד שני מנסה לערב את מדינות ערב במדיניותו, כפי שניתן היה לראות לאחרונה בהצלחתו של מחמוד עבאס בגיוס הליגה הערבית ל"דחייה מוחלטת וחד-משמעית של ההכרה בישראל כמדינה יהודית".¹⁹ נקיטת עמדה כזו, ששים ושש שנים אחרי הקמתה של מדינה יהודית שזכתה בהכרה ובתמיכה בין-לאומית, משולה בפועל לדחיית זכותם של הפלסטינים למדינה משלהם, בשל הסיבה הפשוטה שישראל איננה עומדת להשמיד את עצמה, ואילו הפלסטינים ומדינות ערב אינם מסוגלים להשמידה.

שלילת המדינה הפלסטינית: חלומות אימפריאליסטיים אסלאמיים

הדבקות בחלום הפאן-ערבי הפכה את הסוגיה הפלסטינית לבת-ערובה של היחסים והתככים הבין-ערביים, גרמה לליבוי תקוות וציפיות בלתי-מציאותיות בחוגים פוליטיים פלסטינים, והביאה להסתה מאסיבית לאלימות נרחבת והרסנית, שהפכה את הסבירות של הקמת מדינה פלסטינית לקלושה עוד יותר. אולם התמיכה באידיאלים של האסלאם הקיצוני הכפיפה את הזהות הפלסטינית לשאיפה מרחיקת לכת הרבה יותר, והיא השתלטות האסלאם על העולם.

הבה נבחן את תנועת ההתנגדות האסלאמית, הידועה יותר בראשי התיבות הערביים "חמאס". מאז תחילת פעילותו באינתיפאדה בין השנים 92-1987, ביסס החמאס את מעמדו ככוח הפלסטיני הצבאי והפוליטי הבולט ביותר. ב-2006 זכה החמאס בניצחון גורף בבחירות הפלסטיניות הכלליות, ומקץ שנה אף סילק באלימות את אש"ף מרצועת עזה. אין מדובר בתנועת שחרור רגילה המבקשת הגדרה עצמית לאומית; חמאס הכפיף את מטרתו להביא להשמדתה של מדינת ישראל ולהקים על חורבותיה מדינה פלסטינית, למטרה הרחבה יותר של כינון אימפריה אסלאמית עולמית. בפעולותיו הוא פוסע בדרכו של ארגון-האם המצרי שלו, האחים המוסלמים, שראה בהתנגדות האלימה לציונות החל משנות השלושים והארבעים של המאה העשרים חלק בלתי נפרד ממאבק מניכאי להקמת ח'ליפות עולמית, ולא-דווקא הגנה על זכויותיהם הלאומיות של הערבים הפלסטינים. במילותיו של מנהיג החמאס הבכיר מחמוד אל-זהאר, "התפיסה האסלאמית והתפיסה המסורתית דוחות את הרעיון של הקמת מדינה פלסטינית עצמאית... בעבר לא הייתה קיימת מדינה פלסטינית

עצמאית... [לפיכך] מטרתנו העיקרית היא להקים מדינה אסלאמית גדולה, פאן-ערבית או פאן-אסלאמית".²⁰ כמו-כן הוסיף והסביר: "עמדתנו נובעת מאמונתנו הדתית... זוהי ארץ קדושה. אין היא קניינם של הפלסטינים או של הערבים. ארץ זו היא קניינם של כל המוסלמים בכל רחבי העולם".²¹

אמנת החמאס, החוזרת כהד על עיקרי תפיסתם של האחים המוסלמים, אומצה בשנת 1988 וקובעת כי הארגון נועד לא רק "לשחרר את פלסטין מן הכיבוש הציוני", אלא גם לפעול להשגת מטרת מרחיקות לכת הרבה יותר, והן הפצת המסר הקדוש של האסלאם והגנה על החלשים והמדוכאים בעולם: "כשתסלול לעצמה תנועת ההתנגדות האסלאמית את דרכה, היא תתמוך בכל כוחה ועוצמתה בקורבנות הדיכוי ובכל מי שנעשה לו עוול [ברחבי העולם]. התנועה לא תחסוך מאמצים כדי להביא צדק ולהביס את אי-הצדק, במילה ובמעשה, כאן ובכל מקום שאליו תוכל להגיע ולרכוש בו השפעה".²² כפי שקובעת סיסמת הארגון: "[עבור החמאס] אללה הוא המטרה; הנביא הוא המופת לחיקוי; הקוראן הוא החוקה; הג'יהאד הוא הדרך; ומוות בשם אללה הוא הנשגב שביעדים".²³

במילים אחרות, "הסוגיה הפלסטינית" איננה סכסוך טריטוריאלי רגיל בין שתי תנועות לאומיות, ואין לראות בה מאבק של אוכלוסייה ילידית בכובש זר. מדובר בחלק בלתי נפרד מ'ג'יהאד בן אלפי שנים שמבצע האסלאם, על-מנת להרחיב את תחום שליטתו בעולם וכדי למנוע את נפילתו של חלק כלשהו לידי הכופרים: "אדמת פלסטין היא ווקף [נכס שהוא קודש למטרה דתית] אסלאמי, המוקדש למוסלמי הדורות הבאים עד ליום הדין... ברגע שגזל אויב חלק מן האדמה המוסלמית, הופך הג'יהאד לחובתו האישית של כל מוסלמי באשר הוא".²⁴

מבחינה זו, אין כל הבדל בין פלסטין לבין שאר חלקי העולם שכבשו כוחות האסלאם לאורך ההיסטוריה. כך, למשל, גם היום עורגים ערבים ומוסלמים רבים ללא בושה להשבתה על כנה של ספרד המוסלמית, ורואים בגירושם מספרד ב-1492 עוול היסטורי חמור. אפילו מדינות שמעולם לא היו תחת שלטון אסלאמי הפכו למטרות לגיטימיות ללהט האסלאמי. מאז סוף שנות השמונים, של המאה הקודמת ראו תנועות אסלאמיות שונות את הגידול במספרם של הצרפתים המוסלמים כסימן לכך שגם צרפת הפכה לחלק פוטנציאלי מבית האסלאם. עמיתיהם הבריטיים החרו-החזיקו אחריהם. "אנחנו נעצב מחדש את המדינה הזו בצלם האסלאם", אמר

המטיף שייח' עמר בכרי מחמד, היושב בלונדון, לקהל מאזיניו פחות מחודשיים אחרי פיגועי ה-11 בספטמבר. "אנחנו נחליף את התנ"ך ונשים במקומו את הקוראן".²⁵

ח'אלד משעל, ראש הזרוע המדינית של החמאס ומנהיגו בפועל של הארגון כולו, חזר על דברים דומים בפברואר 2006, כאשר עבר נחשול של אלימות אסלאמית על העולם בתגובה לקריקטורות על הנביא מחמד, שפרסם עיתון דני:

בשם אללה, אתם תובסו... מהרו והתנצלו באוזני בני האומה שלנו, משום שאם לא תעשו כן תתחרטו על כך. הסיבה לכך היא שהאומה שלנו הולכת ומתקדמת וחוכה בניצחון... מחר תשב האומה שלנו על כס העולם. אין מדובר בדמיונות שווא אלא בעובדה. מחר אנו ננהיג את העולם, אם ירצה בכך אללה. התנצלו היום, לפני שתגיעו לרגע שבו חרטה שוב לא תועיל.²⁶

גישה מתנשאת זו אינה נחלתו של החמאס בלבד. מאז הופעתו בתחילת המאה השביעית היווה האסלאם חלק מרכזי מן הפוליטיקה המזרח תיכונית, ואחירתו בחברה הפלסטינית חזקה הרבה יותר מכפי שנראה לעין. בניגוד לדעה הרווחת במערב, אש"ף איננו ארגון חילוני. ערפאת היה מוסלמי אדוק, והיה מקושר בצעירותו אל ארגון האחים המוסלמים, כפי שגם היו אבות מייסדים אחרים של ארגון הפתח, שממנו בעיקר מורכב אש"ף. גם אם הדור החדש של מנהיגי הפתח עשוי באמת להיות דתי פחות, עדיין מחזיק אש"ף בטיטת חוקה עבור המדינה הפלסטינית העתידית, בה נקבע מפורשות כי "האסלאם הוא הדת הרשמית בפלסטין" וכי השריעה היא "מקור החקיקה שלה".²⁷

הפוטנציאל המשלהב והמסית של האסלאם נוצל על ידי אש"ף על-מנת לערער את פתרון שתי המדינות - וכפועל יוצא מכך את הסיכוי להקמת מדינה פלסטינית. הנה דוגמה היישר מן הטלוויזיה הרשמית של הרש"פ: "לאן נעלמה בריטניה? ברצון אללה, הוא ייפטר מארצות הברית ממש כשם שאנחנו ניפטר מהם. אנו [המוסלמים] שלטנו בעולם; יבוא יום, בעזרת אללה, ונשוב לשלוט בעולם [שוב]. יבוא יום ואנו נשלוט באמריקה, יבוא יום ואנו נשלוט בבריטניה. אנו נשלוט בעולם כולו".²⁸

במכלול השאיפות הללו לאחדות אזורית פאן-ערבית ולשליטה אסלאמית בעולם, שאלת המדינה הפלסטינית אינה אלא מרכיב יחיד וארעי, שמרכזיותו לכאורה גדולה הרבה יותר בעיני המערב מכפי שהיא נראית בעיניים אסלאמיות ערביות.

מניפולציה של הסוגיה הפלסטינית

גם לאחר שסייעו לפלסטינים להגיע לחורבן לאומי, המשיכו מדינות ערב לנצל את המאבק הלאומי הפלסטיני לצרכיהן. מצרים וירדן לא אפשרו לפלסטינים הגדרה עצמית בחלקי הארץ שאותם כבשו במלחמת 1948. לאחר שכבש את שטחי יהודה ושומרון התנ"כיות, פעל המלך עבדאללה למחיקת כל שריד אפשרי שהצביע על זהות פלסטינית כלשהי. ב-4 באפריל 1950 סופח השטח לירדן באורח רשמי ומאותו יום נודע בכינוי "הגדה המערבית" של הממלכה ההאשמית הירדנית. תושבי השטח הפכו לאזרחים ירדניים והשתלבו יותר ויותר במערכות החברתיות, הפוליטיות והכלכליות של הממלכה. ברצועת עזה, לעומת זאת, לא גילתה מצרים כל רצון לספח אליה את השטח הכבוש - אולם הדבר לא נבע מתמיכה בלאומיות הפלסטינית, וגם לא ממודעות פוליטית קולקטיבית כלשהי בקרב הפלסטינים. הפליטים הוחזקו תחת משטר צבאי דכאני, לא זכו לקבל אזרחות מצרית, והוטלו עליהם מגבלות תנועה מחמירות. "הפלסטינים מועילים למדינות ערב כפי שהם", השיב נאצר בגילוי לב לשאלתו של עיתונאי מערבי. "אנחנו תמיד נוודא שהם לא יהפכו לחזקים מדי. הרי אין להעלות על הדעת עוד אומה לחופי הים התיכון!"²⁹ לולא עברו השטחים לשלטון ישראלי במלחמת ששת הימים, הייתה אוכלוסייתם מאבדת כל זכר לזהות פלסטינית שנתר בה מאז 1948. בפעם השנייה בשני עשורים, שוב הייתה זו ישראל שהצילה מבלי משים את התנועה הלאומית הפלסטינית.

גם סוריה לא גילתה אהדה כלשהי לרעיון המדינה הפלסטינית. בתקופת נשיאותו הקצרה (אפריל-אוגוסט 1949) הציע חסני זעים ליישב את הפליטים הפלסטינים בסוריה בתמורה לרווח כספי ופוליטי. חאפז אל-אסד (1970-2000), שעוד בספטמבר 1974 התייחס לפלסטין כאל "חלקה הדרומי של סוריה"³⁰, היווה גם הוא מכשול עיקש להגדרתם העצמית של הפלסטינים. הוא הצהיר כי יתמוך בכל פתרון שיעלה אש"ף (שהוכר ב-1974 על-ידי הליגה הערבית כ"נציגו הלגיטימי היחיד של העם הפלסטיני") כל עוד לא סטה הפתרון המוצע מהקו הסורי, שדגל בהשמדתה של מדינת ישראל. עם זאת, בנובמבר 1988, כאשר בחר אש"ף להעמיד פנים - במטרה להביא לסיום החרם שהטילה עליו ארצות הברית - כאילו הוא מקבל את החלטת החלוקה מנובמבר 1947 (ובכך הכיר למעשה באופן עקיף בקיומה של ישראל),³¹ התנגדה סוריה למהלך מיד. אש"ף המשיך בהעמדת הפנים שלו כשחתם, בספטמבר 1993, על הצהרת העקרונות בנושא הסדרי ביניים של ממשל

עצמי. הסכם זה הסדיר ממשל עצמי פלסטיני בכל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה למשך תקופת מעבר שלא תעלה על חמש שנים, שבמהלכה יתקיים משא ומתן בין ישראל לבין הפלסטינים על הסכם קבע וחווה שלום. אולם המשטר הסורי גינה בתוקף את הצהרת העקרונות, ואילו מדמשק איים המחבל הפלסטיני אחמד ג'יבריל על חייו של יו"ר אש"ף יאסר ערפאת.

גישה דומה נקט גם צדאם חסיין, גם הוא מנושאי דגל של הפאן-ערביות, שהפגין את נאמנותו המוצהרת למטרה הפלסטינית בשנים ארוכות של אדישות מוחלטת במקרה הטוב, ועוינות צרופה במקרים אחרים. ב-1970 התנגד צדאם בתוקף לכל התערבות עיראקית שתסייע לפלסטינים בירדן ב"ספטמבר השחור", ולאחר מכן ניסה למנוע מהפלסטינים להיכנס לעיראק ולמצוא עבודה בכלכלת הנפט המשגשגת שלה. למרות הביקורת הקולנית שמתח על נשיא מצרים סאדאת לאחר שזה חתם על הסכם שלום נפרד עם ישראל בשנת 1979, מיהר צדאם לשנות את עמדתו כשנזקק לסיוע צבאי ממצרים במלחמתו נגד איראן (88-1980), ופעל ללא לאות לטובת קהיר בעולם הערבי. צדאם גם לא נרתע משיתוף פעולה עם ישראל נגד האינטרסים הסוריים בלבנון (על-מנת להעניש את אסד על תמיכתו בטהרן במלחמתה עם עיראק), ואף ניסה לרכוש ציוד מתוחכם מתוצרת ישראל. ב-1984, בעקבות הלחץ שהיה נתון בו בשל המלחמה עם איראן, הרחיק לכת עד כדי תמיכה פומבית בשיחות שלום עם המדינה היהודית, בהדגישו כי "שום מנהיג ערבי אינו מעוניין בהשמדתה של ישראל" וכי כל פתרון של הסכסוך ידרוש את "קיומה של מדינה שבה יוכלו הישראלים לחיות בביטחון".³²

תמיכה זו, כמובן, לא מנעה מצדאם מלנסות לקשר בין פלישתו לכווית ב-1990 אל הבעיה הפלסטינית. במשך חודשי המשא ומתן עם הכוויתים טרם הפלישה, לא התייחס צדאם בשום צורה לפלסטינים. אולם ברגע שנאלץ להתמודד עם תגובה בין-לאומית נוקשה, מיד בחר "לגייר" את המשבר והציג את מעשי התוקפנות שלו כשלב הראשון בדרך ל"שחרור ירושלים". להעמדת פנים זו לא הייתה כל השפעה על מרבית מדינות ערב, שהבינו מיד את התרמית מאחורי הקישור המלאכותי הזה, וצדדו במערב ובשחרורה של כווית.

הקואליציה האנטי-עיראקית לא התמוטטה גם כאשר שיגר צדאם, בניסיון נואש להרחיב את תחומי הסכסוך, שלושים ותשעה טילי סקאד לעברה של ישראל -

מהלך שזכה לתשואות מן הפלסטינים וממפגינים במדינות שוליות כגון תימן, אולם התקבל בשתיקה רועמת מצד מה שמכונה "הרחוב הערבי". שום משטר ערבי לא הופל בעקבות ההשתתפות במלחמה, ולמעשה יצרה המלחמה ברית אד-הוק סמויה בין ישראל לבין מדינות ערב שהיו חברות בקואליציה נגד צדאם. ישראל מצדה שמרה על פרופיל נמוך ככל האפשר, ונמנעה מלהגיב למתקפות הטילים של עיראק, שרק המחישו, ככל שהלכו הפעולות נגד בגדד ונמשכו, כמה חלולה הייתה העמדת הפנים הפאן-ערבית של צדאם.³³ מי ששילמו מחיר כבד על הסתבכותם בסכסוך היו דווקא הפלסטינים. תמיכתו של אש"ף בכיבוש העיראקי הביאה לנידויו בידי העולם הערבי כולו, ועם תום המלחמה גרמה לגירושם של כמעט כל ארבע-מאות אלף הפלסטינים שהתגוררו ועבדו בכווית. מהלך זה גרם למשבר הומניטארי חריף ושלל מאש"ף הכנסה מהותית שהתקבלה ממשכורותיהם של עובדים אלה. אם כוללים גם את אובדן התרומות מהמפרץ ואת ההשקעות בבנקים כוויתים, סך הכספים שאיבד אש"ף כתוצאה ישירה מהסכסוך במפרץ בין השנים 91-1990 עולה על עשרה מיליארד דולר, והארגון עמד על סף פשיטת רגל.³⁴ זה שווין של סיסמאות חלולות כגון "סולידאריות פאן-ערבית", או "אש"ף הוא נציגו הלגיטימי היחיד של העם הפלסטיני".

אורחים לא רצויים

תמונת ראי של ניצול הסוגיה הפלסטינית לצרכים פוליטיים ניתן היה לראות גם ביחס המחפיר לו זכו הפליטים הפלסטינים שהגיעו למדינות ערב מאז מלחמת 1948. פליטים אלה לא רק שלא זכו לקבלת פנים חמה, אלא נחשבו בכל מקום לאספסוף פחדני ולא פטריוטי שוויתר על חובתו הלאומית בהמתינו שאחרים יילחמו עבורו. בסוריה, בלבנון ובעבר הירדן נשמעו קריאות חוזרות ונשנות להחזרתם של הפליטים לפלסטין, או, לכל הפחות, להחזרתם של הגברים בגיל הגיוס, שרבים מהם הגיעו באמתלא של התנדבות לכוח הפאן-ערבי שעתיד היה לקום לקראת המלחמה בפלסטין. ממשלת לבנון סירבה להעניק אשרות כניסה לגברים פלסטינים בגילאי 18-50 וציוותה על "כל הגברים הבריאים והכשירים" שכבר הספיקו להיכנס ללבנון להירשם באופן רשמי, שאם לא כן ייחשבו כזרים בלתי-חוקיים, על כל המשתמע מכך מבחינה חוקית ומשפטית. ממשלת סוריה נקטה עמדה מחמירה עוד יותר וגירשה

משטחה את כל הגברים הפלסטינים בגילאי 16-50. כאשר פנו הפלסטינים למצרים בשל כל המגבלות הללו, התקבלו שם לעתים קרובות בבוז ובזלזול. "למה שנלך לפלסטין להילחם, אם הלוחמים הערבים הפלסטינים עורקים ונוטשים את מטרם ובורחים למצרים?", התלונן תושב אלכסנדריה עם הגעתן של ספינות פליטים מחיפה בסוף אפריל 1948. בקהיר צעדו מפגינים רבים אל משרדיה הראשיים של הליגה הערבית והגישו עצומה שקראה "לאסור על כל פלסטיני בריא בגופו המסוגל לשאת נשק לשהות בחו"ל". עד לחודש אוקטובר 1948 דווח כי ממשלות סוריה ולבנון "נוקטות במדיניות של ריכוז הפליטים בשטחים מצומצמים ככל האפשר, על מנת שניתן יהיה להיפטר מהם במהירות ברגע שהאו"ם יקבל על עצמו את האחריות למצבם. הן היו משוכנעות לחלוטין כי האו"ם אמור לקחת אחריות על הפליטים, וכי אם לא יעשה זאת, יתכן בהחלט שממשלות מדינות ערב פשוט יניחו לפליטים למות".³⁵

עם הזמן התמסדה עמדה זו והפכה למבוססת ומקובעת. אולם בלהיטותם להיפטר מאורחיהם הפלסטינים, ובשל החלום הישן להשמיד את ישראל, דחו מדינות ערב - וגם ההנהגה הפלסטינית - את החלטת עצרת האו"ם מס' 194 מה-11 בדצמבר 1948, שהתנתה את החזרת הפליטים לפלסטין בהשגתו של שלום כולל, ובקליטתם של חלק מן הפליטים במדינות ערב.³⁶ התמורות הרבות בפרשנות שעברה החלטת-או"ם זו בהמשך, עד שהפכה לאבן הפינה של הטענה המוצה מהאצבע בדבר "זכות השיבה", גרמו להנצחת בעיית הפליטים, עם שמדינות ערב השתמשו ב"זכות" האמורה כתירוץ למנוע את השתלבות הפלסטינים בחברות הערביות השונות, בהמתנה לשיבתם העתידית למולדתם.

מצב זה הומחש בצורה הברורה ביותר דווקא בלבנון, אשר עד שנות השבעים הייתה הליבראלית שבמדינות ערב. מחשש שמא תשבש האוכלוסייה הפלסטינית את האיזון הבין-דתי העדין במדינה (שהרי אוכלוסייה זו לא רק הלכה והקצינה אלא גם הלכה ותפחה, ממאה אלף ב-1948 לכדי חמש מאות אלף ב-2012),³⁷ מנעו הרשויות הלבנוניות מהפלסטינים להשתלב במערכות החברתיות, הפוליטיות והכלכליות במדינה. כתוצאה מכך נותר רובם המכריע של הפלסטינים בלבנון במעמד של פליטים נטולי אזרחות, ויותר ממחציתם חיו בתנאי עוני מחפירים בתריסר מחנות צפופים, מטונפים ומוזנחים (חמישה מחנות נוספים נהרסו במלחמת האזרחים בלבנון בין השנים 1975-1990). המחנות נוהלו על-ידי אונר"א, סוכנות סעד של האו"ם לפליטים פלסטינים, שהוקמה במיוחד לצורך כך בשנת 1949.³⁸

בין אם התגוררו במחנות הפליטים ובין אם לאו, הודרו הפלסטינים הלבנונים מתחומי חיים שלמים וממגזרי פעילות שונים בשל מעמדם הזר; ובניגוד לשוהים אחרים בעלי אזרחות זרה, שהצליחו לעקוף את האפליה בזכות אמנות והסכמים הדדיים בין מדינות המוצא שלהם לבין לבנון, לפלסטינים חסרי האזרחות אין אופציה כזאת והם נתונים להגבלות מחמירות הקשורות לתנועה, קניין והיכולת לעבוד. במשך עשרות שנים חסמו צווים ממשלתיים את דרכם ליותר משבעים עיסוקים שונים, החל בשומרי סף, עבור במכונאים או פקידים וכלה במורים ובמנהלי כוח אדם; וכאשר ביוני 2005 תיקן משרד העבודה הלבנוני את החוק והחריג מן האיסור חמישים משלחי-יד, יושם התיקון באופן רשלני ולא מסודר, במקרה הטוב. בדומה לכך, רק שני אחוזים מן הפלסטינים ניצלו את החוק החדש שנחקק באוגוסט 2010, שנועד להקל על גישתם אל שוק העבודה הרשמי ולמערכת הביטוח הלאומי. החוק הלבנוני עודנו מונע את גישתם של הפלסטינים לכל הפחות לעשרים וחמישה עיסוקים הדורשים חברות באיגוד מקצועי (כגון עריכת דין, רפואה והנדסה) ומפלה אותם לרעה הן באופן העיסוק שלהם והן בתנאים הסוציאליים שהם זכאים להם (לדוגמה, הפלסטינים משתכרים פחות בהשוואה לעובדים לבנוניים המבצעים את אותה העבודה, ולעומת זאת מחויבים לפי חוק בהפרשות גמל גבוהות יותר). גם היום מנועים הפליטים הפלסטינים מלרשום על שמם נכסים, בעקבות חוק מפלה משנת 2001.³⁹

אמנם, לבנון היא הדוגמה הקיצונית ביותר לניצול לרעה של הפליטים, אולם האמת היא שבשום מקום בעולם הערבי לא נתקבלו הפליטים כ"אחים" - לא על-ידי הרשויות ולא על-ידי האוכלוסייה המקומית. בהתאם להחלטות הליגה הערבית, אוסרות מדינות ערב לפתור את בעיית הפליטים באמצעות אזרחות או יישוב מחדש. כהחלטה עקרונית, מדינות ערב מסרבות לתרום כספים לתקציב אונר"א, או לקחת אחריות כלשהי על תפקודיה של סוכנות או"ם זו. כל מדינות ערב מגבילות את חופש התנועה של הפלסטינים השוהים בקרבן, וכן את זכות הקניין שלהם ואת זכותם ליהנות משירותים ממשלתיים כגון בריאות, חינוך והטבות סוציאליות.⁴⁰ בשנת 2004 שינתה סעודיה את חוקי האזרחות שלה ואפשרה לזרים ששהו בשטחה עשר שנים ומעלה להגיש בקשה לקבלת אזרחות. אחד החריגים הבולטים בחוק היה כחמש מאות אלף הפלסטינים (מספר משוער) שהתגוררו ועבדו בסעודיה. הסיבה: החלטת הליגה הערבית לפיה פלסטינים החיים במדינות ערב לא יהיו רשאים לקבל אזרחות, וזאת על-מנת למנוע את התבוללות זהותם וכדי להגן על "זכות השיבה" שלהם למולדתם.⁴¹

אפילו בירדן, שבה רוב הפלסטינים התאזרחו והשתלבו במרקם המדינה, עדיין הם סובלים מדחיקה אל השוליים ומאפליה. בין השנים 1949 ו-1967, בתקופה שבה שלטה ירדן בגדה המערבית, חצו בין מאתים חמישים אלף לחמש מאות אלף פלסטינים את הירדן מזרחה, או היגרו לחו"ל כדי לחפש לעצמם חיים טובים יותר. אבל אפילו הפלסטינים תושבי עבר הירדן סובלים מאפליה שיטתית; מסייהם כבדים יותר מאלה שמשלמים בני-ארצם הבדויים, הם מקבלים אפס או קרוב לאפס הטבות מן המדינה, דרכם למשרות ממשלתיות חסומה כמעט לחלוטין ויש להם ייצוג פוליטי קלוש עד בלתי קיים. בירדן שניים-עשר מחוזות, אולם אין אחד שבראשו עומד פלסטיני; ומספרם של חברי הפרלמנט ממוצא פלסטיני נמוך באורח לא-מידתי.⁴²

את המצב הקשה ממילא מחמירה העובדה שיותר משני מיליון פלסטינים, מרביתם בעלי אזרחות ירדנית מלאה, רשומים כפליטים באונר"א; כשלוש מאות ושבעים אלף מהם מתגוררים בעשרה מחנות פליטים מוכרים בכל רחבי ירדן.⁴³ מצב עניינים זה גרם לכך שהאוכלוסייה הפלסטינית בירדן נתפסת באופן כללי כאוכלוסייה של פליטים העתידים בשלב כלשהו לצאת את המדינה על-מנת לממש את "זכות השיבה" שלהם.⁴⁴ תפיסה זו החלה להיווצר עוד ב-1964, כאשר הוקם אש"ף ועד מהרה החל לנסות ולהסיט אליו את מוקד הזהות הפלסטינית. המצב הגיע להתנגשות חזיתית בסתיו של שנת 1970, עת ניסה אש"ף להדיח את השושלת ההאשמית מכס השלטון. הדבר אילץ את המלך חוסיין לגרש את הארגון משטחה של ירדן, ומאוחר יותר - ביולי 1988 - לשלול את אזרחותם של מאות אלפי תושבי הגדה המערבית, בעקבות החלטה על ניתוק "הקשרים המנהליים והחוקיים" עם השטחים. לאחר החתימה על הצהרת העקרונות ועל הסכם השלום בין ישראל לבין ירדן ביולי 1994 עבר התהליך אל עבר הירדן, וגם שם נשללה מאלפי פלסטינים אזרחותם הירדנית.⁴⁵ "לעתים קרובות תופסים תושבי עבר הירדן את זכות השיבה כתרופת קסמים שתשיב על כנה את הזהות ההאשמית או הבדווית הירדנית", נכתב ב-2008 בתזכיר סודי מאת שגריר ארצות הברית בעמאן:

גם במיטבם, אנשי הקשר שלנו בעבר הירדן מסתמכים על זכות השיבה ורואים בה פתרון לכל תחלואיה החברתיים, הפוליטיים והכלכליים של ירדן. אולם בשיחות רבות עם תושבי עבר הירדן ניתן לשמוע בין השורות את התיאוריה הגורסת כי ברגע שהפלסטינים יעזבו, יוכלו הירדנים "האמיתיים" לקבל את ארצם בחזרה... למעשה, רבים מאנשי הקשר שלנו בעבר הירדן מגלים התלהבות רבה יותר מן השיבה [קרי: העזיבה] של הפליטים הפלסטינים מאשר הפלסטינים עצמם.⁴⁶

טבח אחים

לא זו בלבד שמדינות ערב הקולטות הדירו את אורחיהן הפלסטינים וניצלו אותם, הן גם טבחו בהם ללא רחם ובקנה מידה גדול בכל פעם שהדבר תאם את צרכיהן. בשנת 1970, כאשר סיכנו ארגוני הגרילה הפלסטינים את כס השלטון ההאשמי בירדן, טבח המלך חוסיין נעים-הסבר והמערבי-לעילא אלפי פלסטינים במרוצת חודש יחיד, הידוע כיום בכינוי "ספטמבר השחור". על-מנת לחמוק ממוות ודאי ברחו לוחמים פלסטינים רבים מ"אחיהם" הירדנים ובחרו להסגיר את עצמם לידי כוחות צה"ל. מספר האזרחים ההרוגים בירדן היה מדהים בגודלו, וההערכות נעו בין שלושת אלפים לחמשה עשר אלף מתים - יותר ממספר הפלסטינים שנהרגו במלחמת 1948.⁴⁷

בקיץ של שנת 1976, בגיבוי הצבא הסורי, טבחו המיליציות הנוצריות בלבנון כשלושת אלפים וחמש מאות פלסטינים, מרביתם אזרחים, במחנה הפליטים תל-זעתר שבביירות. שש שנים לאחר מכן טבחו אותן המיליציות ממש מאות פלסטינים במחנות הפליטים סברה ושתילה, והפעם תחת עינו הפקוחה של צה"ל. שום מדינה ערבית לא נקפה אצבע כדי להציל את הפלסטינים.

בשנת 1983, כאשר ניסה אש"ף לשוב ולבסס את נוכחותו בלבנון לאחר שגורש משם שנה קודם לכן על-ידי ישראל, גורש מיד שוב והפעם על-ידי ממשלת סוריה, שאף חרחרה מלחמת אזרחים בין הסיעות הפלסטיניות בלבנון, מלחמה שנמשכה שנים ועלתה בחללים אין-ספור. עד כדי כך הגיעו הדברים שצלאח ח'לף (הידוע גם בכינוי אבו-איאד), מספר שניים באש"ף, האשים את דמשק בביצוע פשעים נגד העם הפלסטיני שהיו גרועים "מאלה שביצע האויב הישראלי".⁴⁸

בקיץ 2007, במחנה הפליטים נהר-אל-ברד שבצפון לבנון, הרג צבא לבנון מאות פלסטינים, כולל אזרחים רבים, גרם לנזק סביבתי נרחב והבריח כשלושים אלף בני אדם שנאלצו לבקש מקלט במחנה קרוב.⁴⁹

במלחמת האזרחים הנוכחית בסוריה נהרגו אלפי פלסטינים ועשרות אלפים ברחו מהמדינה לאחר שמחנות הפליטים עברו מתקפות צבאיות ומצור ממושך, שהביאו על תושביהם הרס ורעב. המחנה הגדול "ירמוך", השוכן דרומית לדמשק, שבעבר היה ביתם של כמאתיים וחמישים אלף פלסטינים (כולל מאה וחמישים אלף פליטים רשומים), הוא היום "עיי חורבות ותו לא, ומתגוררים בו לא יותר משמונה עשר אלף

תושבים שלא עלה בידם להימלט ללבנון, לירדן או לכל מקום אחר". "אנו חיים בבית כלא אחד גדול", קונן אחד התושבים, "אלא שבבית הכלא, לפחות יש אוכל. כאן אין כלום. אנחנו מתים לאט-לאט".⁵⁰

"נכבה" בין אחים

רבות נכתב על בריחת הפלסטינים בשנת 1948, אולם האמת היא שמספר הפלסטינים שנסו מבתיים בעקבות הוראות מנהיגיהם ו/או כוחות ערביים מזוינים עולה בהרבה על מספר הפלסטינים שנאלצו לנוס בשל כוחות ישראלים/יהודיים.⁵¹ בשיח הערבי של ימינו מכונה התמוטטות החברה הפלסטינית והתפזרותה בכינוי אל-נכבה, שמשמעותו "האסון" - על אף שבאותה עת לא נעשה שימוש בכינוי זה. ההפך הוא הנכון, כפי שגילה להפתעתו פקיד בריטי בכיר שהשתתף במשלחת גילו עובדות בעזה ביוני 1949: "[הפליטים] אינם מגלים מרירות כלשהי כלפי היהודים (או, לצורך העניין, כנגד האמריקנים או נגדנו), אולם הם מדברים במרירות שאין למעלה ממנה על המצרים ועל שאר מדינות ערב. 'אנחנו יודעים מי האויבים שלנו', הם אומרים. והם מתכוונים לאחיהם הערבים, ששכנעו אותם, כך הם מצהירים, לעזוב את בתיים שלא לצורך... שמעתי אפילו מישהו אומר שרבים מן הפליטים היו מקבלים בברכה את הישראלים לו באו כדי להשתלט על האזור".⁵²

לאור עמדה זו, אין זה מפתיע שבמשך עשרות שנות הפזורה סבלו הפלסטינים טראומות מטראומות שונות מידי אחיהם הערבים. כבר בשנות החמישים גירשו מדינות המפרץ פועלים פלסטינים שהעזו לשבות, ואילו אירועי ספטמבר השחור הביאו לגירושם של כעשרים אלף פלסטינים מירדן ולהרס מחנותיהם.⁵³ הטרגדיה הזו מחוויירה בהשוואה לגירושם, אחרי מלחמת המפרץ ב-1991, של כמעט ארבע מאות אלף הפלסטינים שחיו ועבדו בכווית. "מה שכווית עשתה לעם הפלסטיני גרוע ממה שעשתה ישראל לפלסטינים בשטחים הכבושים", קונן ערפאת, כאילו לא הייתה זו תמיכתו הבלתי מסויגת של אש"ף בפלישה הברוטאלית לכווית (אוגוסט 1990 - פברואר 1991) שהביאה על ראשי הפלסטינים את המכה הקשה הזו.⁵⁴

לעובדה שהקהילה עצמה לא הייתה קשורה בשום צורה למהלך הפזיז שביצע אש"ף לא הייתה כל חשיבות. כמה חודשים לאחר שחרור כווית, נותרו באמירות לא

יותר מחמישים עד שמונים אלף פלסטינים, ועד לסוף אותה שנה הצטמק מספרם עוד יותר לכלל שלושים אלף בלבד. מרביתם החזיקו בתעודות מסע מצריות, במקור מעזה; הם לא הצליחו לקבל אשרות כניסה לשום מדינה אחרת בעולם, כולל מצרים, אף שזו שלטה במולדתם בתקופה שבה נסעו למפרץ. ישראל, בניגוד לכך (כפי שגם מופיע בספר השנה הפלסטיני של המשפט הבין-לאומי) "בדרך כלל לא הערימה מכשולים בפני שיבתן של משפחות פלסטיניות מן הגדה המערבית אחרי המלחמה"; ואכן, ישראל אפשרה את חזרתם וקליטתם של כשלושים אלף מתושבי עבר הירדן ושל כשבעת אלפים עזתים בעלי תעודות זהות ישראליות תקפות, אשר חיו ועבדו בכווית ובסעודיה.⁵⁵

עוד בטרם נרגעו הרוחות מן הגירוש מכווית, עברו הפלסטינים גירוש נוסף, והפעם מלוב. בנאום שנשא מעמר קדאפי ב-1 בספטמבר 1995, בשעה שישראל עמדה להעביר את השליטה לשטחים המאוכלסים בגדה המערבית לאש"ף (השליטה על האוכלוסייה בעזה הועברה לפלסטינים שנה קודם לכן), הודיע שליט לוב על כוונתו לגרש את כל הפלסטינים שהתגוררו ועבדו בארצו, ואף קרא לכל מדינות ערב לעשות כמוהו על מנת לחשוף את שקריותו של הסכם השלום בין ישראל לבין הפלסטינים. הוא אמר:

היות שהמנהיגים הפלסטינים טוענים כי כעת יש להם מולדת ודרכון, הבה נשלח את שלושים אלף הפלסטינים השוהים בלוב בחזרה למולדתם ונראה אם הישראלים ירשו להם לחזור. כך יידע העולם שהשלום שקרא לו אינו אלא מעשה בוגדנות וקשר.⁵⁶

על אף ששום מדינה ערבית לא פעלה בהתאם לקריאתו של קדאפי, וכמה מהן אף הפצירו בו לחזור בו מהחלטתו, שום מדינה ערבית לא פתחה את שעריה בפני המגורשים. לבנון אסרה את כניסתם של אלפי הפליטים שהגיעו לשעריה בלי תעודות מסע לבנוניות, ואף אסרה על כניסת תובלה ימית מלוב כדי למנוע כניסה אפשרית של פליטים נוספים. מצרים התירה מעבר בתחומה (לא בלי ליווי) לפלסטינים שהיו בעלי רישיונות ישראליים להיכנס לעזה או לגדה, כדי שיוכלו להגיע לשטחים שבשליטת הפלסטינים, אולם הותירה אלפי פליטים פלסטינים בישי מזל "תקועים" במדבר המצרי במשך חודשים. אלה שהיו להם אשרות שהייה במקומות אחרים הורשו בהדרגה לצאת, והשאר הורשו בסופו של דבר להישאר בלוב, לאחר שקדאפי חזר בו מהחלטתו בתחילת 1997.⁵⁷

לבסוף, הפלתו של צדאם חסיין באפריל 2003 חוללה נחשול של אלימות וטרור, שהופנו כנגד הקהילה הפלסטינית בעיראק, שמנתה כשלושים וארבעה אלף איש. כעשרים ואחד אלף איש נאלצו לנוס על נפשם ולברוח מעיראק. ממשלת עיראק, שעלתה לשלטון ביוזמת הקהילה הבין-לאומית, לא רק שלא הגנה על "אורחיה" הוותיקים אלא פתחה במסע של מעצרים שרירותיים, עינויים, רציחות והעלמתם של פליטים פלסטינים. אף אחת ממדינות ערב השכנות (למעט מספר מקרים חריגים נדירים שלא נמשכו זמן רב) לא פתחה את שעריה על-מנת לאפשר את כניסתם של הפלסטינים העיראקיים הנמלטים. "קשה להבין מדוע העניקה סוריה מקלט למיליון פליטים עיראקיים כמעט, אולם סגרה את שעריה בפני כמה מאות פלסטינים שנמלטו גם הם מעיראק", העיר אחד מכלבי השמירה הבולטים של זכויות האדם בעולם. "התעללותה של ממשלת סוריה בפליטים הפלסטינים עומדת בניגוד משווע להצהרותיה הקודמות בדבר סולידאריות עם העם הפלסטיני".⁵⁸ כמה שנים לאחר מכן השמיע אותו ארגון זכויות אדם טענות זהות שהופנו הפעם כלפי ממשלת לבנון, על שלא אפשרה לפליטים פלסטינים, שנמלטו ממלחמת האזרחים המשתוללת בסוריה, להיכנס ללבנון.⁵⁹

שנאה מקרב לב

למען ההגינות יש לציין כי מאז ומתמיד התייחסו הפלסטינים למדינות ערב באותה העוינות ובאותו חוסר האמון שגילו הן-עצמן כלפי הפלסטינים. במלים אחרות, השנאה הייתה הדדית לחלוטין. כבר במלחמת 1948 התגלעו חילוקי דעות קשים בין כוח המתנדבים הפאן-ערבי שנשלח לפלסטין להילחם ביהודים, ובין האוכלוסייה שעליה אמור היה הכוח להגן. אירעו מקרים רבים של הלשנות, הסגרות ואף התנגשויות אלימות, ולעתים קרובות סירבה האוכלוסייה המקומית לספק לצבא השחרור הערבי - זה היה כינויו השאפתני של הכוח האמור - את הצרכים הבסיסיים הדרושים להתנהלות ולפעילות צבאית יומיומית. אנשי הכוח, מצדם, מצאו כל דרך אפשרית לנצל לרעה את מארחהם הפלסטינים, שאליהם התייחסו בבוז בלתי מוסתר.

בעשורים הבאים החמירה עוינות הדדית זו, בעיקר בשל כפיות התודה של ההנהגה הפלסטינית, שבראשה עמד מאמצע שנות השישים ועד לנובמבר 2004 יאסר ערפאת, שניצל כל הזדמנות כדי לצאת נגד החברות הערביות שבהן שהו פליטים פלסטינים.

כפי שכבר צוין, הייתה זו פעילותו החתרנית של אש"ף נגד המשטר הירדני שהניעה את שרשרת המאורעות שהגיעה לשיאה בטבח של "ספטמבר השחור". גם בלבנון, שם התבסס אש"ף אחרי שגורש מירדן, ניצל הארגון לרעה את כוחו המתגבר; וגם הפעם הביאה התערבותו של אש"ף בפוליטיקה הפנים-לבנונית לפריצתה של מלחמת אזרחים, שהשתוללה בלבנון במשך קרוב לשני עשורים וגרמה למאות אלפי חללים.

"אני זוכר שממש צעקתי עליו כשביקר בביתי", סיפר האקדמאי הפלסטיני ווליד ח'לידי, שבאותה תקופה ישב בביירות, בהיזכרו בניסיונותיו הנואשים להניא את ערפאת מנקיטת עמדה במלחמת האזרחים שפרצה. "אמרתי לו שלא לנו, כפלסטינים, לקרוא להחרמת הפאלנגיסטים, וכי הדבר ידחוף אותם לידי הישראלים".⁶⁰ הפלסטיני הממוצע הבין היטב נקודה זו, ופלסטינים רבים האשימו את ערפאת בפורענות הלבנונית. בקיץ 1976, כאשר ביקר יו"ר אש"ף את הניצולים ששרדו את הטבח בתל-זעתר, זכה במטר של ירקות רקובים ובקריאות "בוגד" מצד הפליטים הממורמרים, שהאשימו אותו ביצירת הפרובוקציה שגרמה לנפילתו העקובה-מדם של מחנה הפליטים.⁶¹

אל הבחישה בעניינים פוליטיים לא-לו נלוותה גם אלימות גחמנית וחסרת מעצורים, בה נקט אש"ף נגד החברה הקולטת. ממש כמו בירדן, גם בלבנון הפכו קבוצות גרילה פלסטיניות את המדינה, שהייתה מלאת חיים ומשגשגת, ושבירתה ביירות זכתה לכינוי "פריס של המזרח התיכון", לחממה של אלימות ואנרכיה. די אם נאמר כי מספר רובעים בביירות, וכן מחנות הפליטים, היו בשליטתם הבלעדית של הפלסטינים וזכו לכינוי "רפובליקת פקהאני", על-שם הרובע בביירות שבו הקים ערפאת את מפקדתו. חלקים נרחבים של דרום לבנון, או ה"פתחלנד", היו גם הם תחת שליטה פלסטינית. ברגל גסה הפר אש"ף את הריבונות הלבנונית והקים בשטח מחסומים, השתלט על בניינים, גירש תושבים מקומיים, עסק בגביית דמי חסות, העניק מקלט לפושעים שנמלטו מידיה של מערכת המשפט הלבנונית, וביצע אינספור מעשי זוועה נגד אזרחים לבנונים. אחת הדוגמאות הבולטות הייתה הטבח בינואר 1976, בו נרצחו מאות מתושבי העיר הנוצרית דאמור, דרומית לביירות, וגירושם של אלה שנותרו בחיים.⁶²

בגידת המנהיגים והגול העצמי

וכאילו לא די במניפולציות ובהתעללות שסבלו הפלסטינים מידי "אחיהם" הערבים, גם מנהיגיהם של הפלסטינים לא גילו מעולם עניין אמיתי בהובלת העם הפלסטיני לקראת מדינה משלו. זאת לא רק משום שכלל לא הביאו בחשבון את התקוות והשאיפות של בני עמם, אלא גם בשל העובדה הפשוטה, שהם הפיקו רווח אישי אדיר מאומללות בני עמם - ששירכו רגליהם במעגלים חסרי תוחלת במשך מאה שנים כמעט בעוד מנהיגיהם קוצרים את פירות האהדה העולמית למצוקת עמם שאותה גרמו.

בארץ ישראל המנדטורית הורתה ההנהגה הערבית על רדיפתם ורציחתם של אזרחים ערבים מן השורה בשל "מכירת פלסטין" ליהודים. אלא שבאותה עת ממש עסקו אותם מנהיגים במילוי כיסיהם ומבלי שיבואו על עונשם. הנה, למשל, עונוי עבד אל-האדי, פאן-ערביסט נוקשה שנשבע להילחם "עד שפלסטין תהיה תחת שלטונה של ממשלה ערבית חופשית, או תהפוך למקום קבורתם של כל היהודים בארץ",⁶³ סייע להעברתם של שבעת אלפים וחמש מאות אקרים (כשלושים אלף דונם) לתנועה הציונית. כמה מקרובי משפחתו, כולם דמויות פוליטיות ודתיות מכובדות, הרחיקו לכת אף יותר ומכרו ליהודים חלקות אדמה שלמות. מנהיגים בולטים רבים, כולל מועין אלמאצ'י, אלפרד רוק, אסעד שקיירי (אביו של אחמד שקיירי, מייסד אש"ף) מכרו גם הם אדמות. מוסא עלמי, שהתפאר באוזני בן-גוריון כי "יעדיף שהאדמה תישאר ענייה וחרבה עוד מאה שנה" אם האלטרנטיבה היא פיתוח מהיר של הקרקע בשיתוף פעולה עם הציונים,⁶⁴ שלשל לכיסו רווחים נאים כשמכר ליהודים מאתים עשרים וחמישה אקרים (כאלף דונם) של קרקע. כך עשו גם רבים אחרים מבני משפחת חסייני, החמולה הפלסטינית הגדולה והידועה ביותר בתקופת המנדט, כולל מוסא כאט'ם (אביו של עבד אל-קאדר חסייני, מנהיג הגרילה הידוע) ומחמד טאהר, אביו של חאג' אמין חסייני.⁶⁵

גם חאג' אמין עצמו לא בחל בהפקת רווחים מההתעוררות הלאומית היהודית, שאותה ניסה לחסל, כל אימת שהדבר תאם את צרכיו. בטרם מונה למופתי של ירושלים ביקש ממנהיגים יהודיים ללחוש עבורו על אוזנו של הרברט סמואל (היהודי), הנציב העליון הבריטי הראשון בפלסטין, וב-1927 ביקש מגד פרומקין, היהודי היחיד שכיהן כשופט בית המשפט העליון בתקופת המנדט, שיפעל למענו בקרב הקהילה

היהודית בירושלים על-מנת שזו תתמוך במועמדותו של בן משפחת חסייני בבחירות לראשות העיר. בנוסף העסיק חסייני ארכיטקט יהודי לבניית מלון-פאר עבור המועצה המוסלמית העליונה, שבראשה עמד, כאשר במקביל קרא לתומכיו להחרים עבודה יהודית ותוצרת יהודית.⁶⁶ למותר לציין שהמופתי מעולם לא ניסה להחיל על אביו את הפתווה שאותה הוציא, ואשר התירה את דמו של כל מי שימכור קרקעות ליהודים.

"במשפחת חסייני מעולם לא נתנו לרגשות הלאומניים הערביים לפגוע באינטרס המשפחתי", כתב עורך הדין הירושלמי והפעיל הציוני הנודע ברנרד (דב) יוסף, לימים שר המשפטים בממשלת ישראל.

אחד מבני החמולה [של המופתי], ג'מיל חסייני, שכר פעם את שירותי בסכסוך קרקעות שהגיע לדרגים גבוהים ביותר ועד למועצה המלכותית של בריטניה... במשך שנים שלשל לכיסו אחד מקרובי משפחתו של המופתי רווחי-עתק, כשהכריח בעלי קרקע ערביים קטנים למכור לו את אדמותיהם במחירים מצחיקים, ולאחר מכן מכר אותן ליהודים ברווח נאה.⁶⁷

תחת שלטון אש"ף הרקיעה הספרות הממוסדת שחקים. ממש כשם שבתקופת המנדט לא בחלה המנהיגות הפלסטינית בהסתת בני עמה נגד הציונים והיהודים בשעה שריפדה את כיסיה במכירת אדמות ובזכות פיתוח הקרקע שביצעו היהודים, כך גם לא היססו ה"מהפכנים" הציוניים של אש"ף "לעשות לביתם" בכל הזדמנות. במיליארדי הדולרים שנתרמו על-ידי מדינות הנפט הערביות והקהילה הבין-לאומית השתמשו כדי לנהל אורח חיים בזבזני וראוותני במלונות פאר ובבתי מידות, בנסיעות פאר ברחבי העולם. הם לא היססו להשתמש בכספים כדי לרכוש לעצמם נכסים ולבצע השקעות בכל רחבי העולם - וכל זאת בשעה שמיליוני בני עמם הפלסטינים הגיעו עד פת-לחם.

תהליך זה הגיע לשיאו בספטמבר 1993, אחרי החתימה על הצהרת העקרונות בדבר הסדרי הביניים של ממשל עצמי עם אש"ף (הידוע בכינוי "הסכם העקרונות" או "הסכם אוסלו הראשון") והקמתה של הרשות הפלסטינית. חרף כל דבריו על עצמאות פלסטינית, ערפאת מעולם לא התעניין בהקמת מדינה פלסטינית אלא באלימות שניתן יהיה לבצע בדרך להקמתה של מדינה זו. בסוף שנות השבעים אמר ערפאת לחברו ושותפו הקרוב, הרודן הרומני ניקולאי צ'אוצ'סקו, כי לפלסטינים

אין המסורת, האחדות והמשמעת הדרושות כדי להיות למדינה רשמית, וכי מדינה פלסטינית תהיה בהכרח מדינה כושלת מיומה הראשון.⁶⁸ לאחר שקיבל לידיו את השליטה על האוכלוסייה הפלסטינית בגדה ובעזה במסגרת תהליך אוסלו, הפך ערפאת את התחזית הקודרת הזו לנבואה המגשימה את עצמה. הוא הקים משטר דכאני ומושחת כמיטב המסורת של הגרועות שבדיקטטורות הערביות, שם משל בכיפה הנשק ולא שלטון החוק, ושבנו נוצלו סכומי הכסף הגדולים שתרמה הקהילה הבין-לאומית לשיקומה של האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית לצורך מימון הסתה גזעית, רכישת נשק וחומרי חבלה, ומילוי חשבונות בנק סודיים. רשתות ענפות של ספסרים ושל גובי דמי חסות, שנוהלו על-ידי פקידים רשמיים של הרש"פ, שגשגו באין מפריע בעוד התקציב הלאומי הפלסטיני נשדד ונגזל לאור היום על ידי וותיקי אש"ף וחבר מרעיו של ערפאת. לדוגמה, במאי 1997 פרסמה הרשות הפלסטינית את דו"ח המבקר הראשון שלה אי-פעם. בדו"ח זה נקבע כי מתקציב 1996, שעמד על שמונה מאות מיליון דולר, "בוזבזו" שלוש מאות עשרים וחמישה מיליון דולר על-ידי שרים פלסטינים, על-ידי סוכנויות פלסטיניות שונות, ובמעילות של פקידים בכירים.⁶⁹

ערפאת עצמו החזיק חשבון בנק סודי בתל-אביב, שהמורשים היחידים אליו היו הוא-עצמו ויועצו האישי מחמד רשיד. ערפאת התעקש שישראל תפקיד דווקא בחשבון זה את המסים שהיא גובה עבור הרש"פ בגין ייבוא לשטחים הפלסטינים (תחת שתעביר את הכסף ישירות לרש"פ). לפי הדיווחים, בין השנים 1994-2000 הופקדו בחשבון האמור קרוב לאחד עשר מיליארד שקלים (כשנים וחצי מיליארד דולר), סכום עתק שרק חלק זעיר ממנו, שלא דווח, הגיע בסופו של דבר למי שהיו אמורים להיות מוטביו.⁷⁰ מה הפלא אם כן שבשנת 2004 פתחו הצרפתים בחקירה, בחשד להלבנת כספים, בעקבות העברות בנקאיות סדירות שבוצעו לחשבון בנק שהחזיקה בפריס סוהא ערפאת, אשתו של יאסר ערפאת, המתגוררת עם ביתה בפריס. לאחר מותו של ערפאת דווח כי לסוהא הובטחה קצבה שנתית בסך עשרים ושניים מיליון דולר כדי לממן את סגנון חייה הראוותני. הסכום שולם, כך נמסר, מתוך "הון סודי" בסך ארבעה מיליארד דולר, שנוהל אישית על-ידי נשיא הרש"פ והוחזק במספר חשבונות בנק בתל-אביב, בלונדון ובציריך.⁷¹

על אף שרמת השחיתות המדהימה הזו היא אחת הסיבות לניצחונו הסוחף של החמאס בבחירות בינואר 2006, נראה כי הנהגת אש"ף/רש"פ לא למדה דבר ולא שכחה דבר. לא רק שמחמוד עבאס, שהחליף את ערפאת כיו"ר אש"ף וכנשיא הרש"פ, התעלם

באופן בוטה מתוצאות הבחירות הדמוקרטיות הראשונות בהיסטוריה הפלסטינית - בהקימו ממשלה חלופית לממשלת חמאס שנבחרה באופן חוקי, ובסרבו לאפשר בחירות חדשות עם תום תקופת כהונתו בינואר 2009 - אלא שנראה כי הוא הולך בדרכיו הקלפטוקרטיות של קודמו. לפי המדווח הוא העביר לפחות מאה מיליון דולר לחשבונות פרטיים בחו"ל, וריפד את כיסי בניו על חשבון הרשות.⁷² במילותיו של פהמי שבאנה, לשעבר ראש המחלקה לחקר השחיתות בשב"כ הפלסטיני:

במצע הבחירות שלו הבטיח הנשיא עבאס לשים קץ לשחיתות הפיננסית ולבצע רפורמות מרחיקות לכת, אולם מאז כמעט ולא עשה דבר. לרוע המזל, עבאס הקיף את עצמו ברבים מהגנבים והבכירים שכבר היו מעורבים בגזל הקופה הציבורית והפכו לסמל לשחיתות פיננסית... לכמה מן הפקידים הפלסטינים הבכירים ביותר לא היו אפילו שלושת אלפים דולר בכיסם עם הגיעם לתפקיד [אחרי החתימה על הסכמי אוסלן]. אולם אנחנו גילינו כי כמה מהם מחזיקים עשרות, אם לא מאות מיליוני דולרים בחשבונות הבנק שלהם... לולא היו הרשויות הישראליות נוכחות בגדה, היה החמאס עושה בגדה בדיוק את מה שעשה ברצועה. קשה למצוא מישהו בגדה התומך ברשות הפלסטינית. לאנשים נמאס מן השחיתות הפיננסית ומן הניהול הקלוקל של הרשות הפלסטינית.⁷³

סיכום

במשך מאה שנה כמעט, לא החמיצו המנהיגים הפלסטינים שום הזדמנות לחבל בהתפתחותה של החברה האזרחית הפלסטינית ובהקמתה של מדינה פלסטינית. לו בחר המופתי להוביל את בוחריו בדרך השלום והפיוס עם שכניהם היהודים, כפי שאמנם הבטיח לפקידים הבריטיים שמינו אותו לתפקידו הרם בשנת 1921, היו הפלסטינים מקימים לעצמם מדינה עצמאית על-פני חלק ניכר מארץ ישראל המנדטורית כבר בשנת 1948 - ואולי אפילו עשר שנים קודם לכן - וטראומת הפזורה והגלות הייתה נחסכת מהם. לו כיוון ערפאת את אש"ף למן ההתחלה אל דרך השלום והפיוס, ולא הפך אותו לאחד מארגוני הטרור הרצחניים והמושחתיים ביותר בעת המודרנית, אפשר היה להקים מדינה פלסטינית בסוף שנות השישים או בתחילת

שנות השבעים. לחלופין ניתן היה להקים את המדינה הפלסטינית בשנת 1979, סמוך להסכם השלום בין מצרים וישראל; או במאי 1999 במסגרת תהליך אוסלו; או למצער בפסגת קמפ-דיוויד ביולי 2000. לו נטש עבאס את עמדתו הסרבנית של קודמו בתפקיד, ניתן היה להקים מדינה פלסטינית אחרי פסגת אנאפוליס בנובמבר 2007, או בתקופת כהונתו הראשונה של הנשיא אובמה, לאחר שנתניהו חרג מן הקו המסורתי של הליכוד, קיבל בפומבי את פתרון שתי המדינות והביע את הסכמתו להקמתה של מדינה פלסטינית.

אולם מדוע ירצו המנהיגים הפלסטינים לפתוח במלאכה המפרכת של הקמת מדינה ויצירת אומה, אם יש ביכולתם לדחוף את בני עמם האומללים לגלות-קבע ולחוסר אזרחות תמידי, בעוד הם משכשכים במנעמי האהדה הבין-לאומית למצוקתו של העם הפלסטיני ומרפדים את כיסיהם מן ההכנסות שמייצרת עבורם הטרגדיה הזו, שאותה הביאו על עמם? הקמת מדינה הייתה גורמת להתנפצות האשליות הפאן-ערביות והאסלאמיסטיות בהן שוגים המנהיגים הפלסטינים, שלא לדבר על פירוק גן העדן הקלפטוקרטי שהקימו על גבם של נתיניהם מורגלי הסבל. הקמת מדינה הייתה הופכת את הפלסטינים בבת אחת מקורבן עולמי אולטימטיבי למדינת לאום רגילה (וכן, סביר להניח, כושלת), והייתה שמה קץ לעשרות שנים של היענות חסרת-תקדים מצד הקהילה הבין-לאומית. הקמת מדינה הייתה מהווה גם מהלומת מוות למצג השווא שמחזיק בו אש"ף, לפיו הארגון הוא "נציגו היחיד של העם הפלסטיני" (מצג שכבר ספג מהלומה קשה עם זכייתו של החמאס בבחירות ב-2006) והייתה מחייבת כל רשות שלטת מכהנת לפעול, בפעם הראשונה בהיסטוריה הפלסטינית, בהתאם לעקרונות האחריות והשקיפות. אין פלא, אם כן, שבכל פעם שהוצעה להם מדינה, בין אם באה ההצעה מישראל ובין אם מן הקהילה הבין-לאומית, מעולם לא הייתה, תשובתם של המנהיגים הפלסטינים "כן".

הערות

- The White House, Office of the Press Secretary, "Remarks by President Obama and Prime Minister Netanyahu of Israel in Press Availability," May 18, 2009. 1
- Walid Khalidi, "Thinking the Unthinkable: A Sovereign Palestinian State," *Foreign Affairs*, July 1978, pp. 695-96; Hisham Sharabi, *Nationalism and Revolution in the Arab World* (New York: Van Nostrand Reinhold Company, 1966), p. 3. 2
- Hearing before the Anglo-American Committee of Inquiry, Washington, D.C., State Department, Jan. 11, 1946, Central Zionist Archives (CZA), V/9960/g, pp. 10-11. 3
- "Interview [by] Clare Hollingwith with Azzam Pasha, Mar. 23, 1948, S25/9020. Fortnightly Intelligence Newsletter No. 57," issued by HQ British Troops" :ראה גם: in Palestine for the period 6 Dec-18 Dec 1947, WO 275/64, p. 2; Cunningham to Creech Jones, Feb. 24, 1948, Cunningham Papers, VI/1/80; Kirkbride to Bevin, Dec. 23, 1947, FO 371/61583; Musa Alami, "The Lesson of Palestine," *Middle East Journal*, Vol. 3, No. 4 (October 1949), p. 385. 4
- Quoted in Daniel Pipes, "Palestine for the Syrians?," *Commentary*, Dec. 1986. 5
- Jamal Husseini, "Report of the State of Palestine during the Four Years of Civil Administration, Submitted to the Mandate's Commission of the League of Nations through H.E. the High Commissioner for Palestine, by the Executive Committee of the Palestine Arab Congress—Extract," Oct. 6, 1924, Central Zionist Archive (CZA, Jerusalem), S25/10690, p. 1. 6
- "Minutes of the Ninth Session, Held at Geneva from June 8th to 25th, 1926, including the Report of the Commission to the Council," twenty-second meeting, Permanent Mandates Commission, League of Nations, June 22, 1926. 7
- "The Arabs Reject Partition," quoted from *Palestine & Transjordan*, July 17, 1937, p. 1, CZA; "Minutes of the JAE Meeting on Apr. 19, 1937," Ben-Gurion Archive (Sde Boker). 8
- The New York Times*, Aug. 25, 1947. 9
- The Ambassador in Turkey to the Foreign Ministry (Enclosure), July 6, 1940, Documents on German Foreign Policy 1918-1945 (London: HMSO, 1949), ser. D, vol. 10, pp. 143-4; The Grand Mufti to Adolf Hitler, Jan. 20, 1941, *ibid.*, ser. D, vol. 11, pp. 1151-5; Record of the Conversation between the Führer and the Grand Mufti of Jerusalem on Nov. 28, 1941, in the Presence of Reich Foreign Minister and Minister Grobba in Berlin, Nov. 30, 1941, *ibid.*, pp. 881-5. 10
- Ghada Hasehm Telhami, *Syria and the Palestinians: the Clash of Nationalisms* (Gainesville: University Press of Florida, 2001), pp. 49-50. 11

- "Excerpts from Statements in the U.N. on Mideast," *New York Times*, June 1, 1956; "Syria Says in U.N. Palestine is Hers," *ibid*, June 1, 1956. 12
- The Palestinian National Charter, Resolutions of the Palestine National Council, July 1-17, 1968, art. 13-14; see, also, art. 11, 12, 15. 13
- Daniel Pipes, "Declaring Independence: Israel and the PLO," *Orbis*, Mar. 1989, pp. 247-60. 14
- "Declaration of Independence (1988)," website of the "State of Palestine". 15
- ארי שביט, "האזרח עזמי" הארץ (תל-אביב), 25.11.2002, Bishara on Israeli Channel 2 TV, n.d., YouTube. 16
- 2003 Permanent Constitution Draft, Palestinian Basic Law, chap. 1, art. 2, May 4, 2003. 17
- ר' הצהרותיו של דובר הפתח אחמד אסאף בטלוויזיה הפלסטינית והמצרית, ב-19 במרץ 2014, "Fatah Spokesman: Israel's goal is to rule 'from the Euphrates to the Nile,'" Palestine Media Watch (Jerusalem), Mar. 23, 2014. 18
- הארץ, 26.3.2014. 19
- "Exclusive Interview with Hamas Leader," *The Media Line*, Sept. 22, 2005; Walid Mahmoud Abdelnasser, *The Islamic Movement in Egypt: Perceptions of International Relations, 1967-81* (London: Kegan Paul, 1994), p. 39. 20
- Zahar's interview with *Asharq al-Awsat* (London), Aug. 18, 2005, in Special Dispatch, no. 964, Middle East Media Research Institute (MEMRI- Washington, D.C.), Aug. 19, 2005. 21
- "Hamas Covenant," Yale Law School, Avalon Project, art. 10. 22
- שם, art. 8. 23
- שם, art. 11, 15. 24
- Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam* (Cambridge: Harvard University Press, 2002), p. 306; Michel Gurfinkiel, "Islam in France: The-French Way of Life Is in Danger," *Middle East Quarterly*, Mar. 1997; *The Observer* (London), Nov. 4, 2001; Anthony Browne, "The Triumph of the East," *The Spectator* (London), July 24, 2004. 25
- Mash'al's address at the al-Murabit Mosque in Damascus as aired on Aljazeera TV on Feb. 3, 2006, MEMRI, "Special Dispatch No. 1087," Feb. 7, 2006. 26
- 2003 Permanent Constitution Draft, chap. 1, art. 5, 7. 27
- Palestinian Authority TV, May 13, 2005, PMW. 28
- John Laffin, *The PLO Connections* (London: Corgi Books, 1983), p. 127. 29
- Damascus Radio*, Mar. 8, 1974. 30

31 המנהיגים הפלסטינים יצאו מגדרם כדי להבהיר לבני עמם כי מדובר בהונאה טקטית, שנועדה לשפר את מעמדו של אש"ף בעולם וכתוצאה מכך את יכולתו להגשים את המטרה הסופית, כלומר, השמדתה של מדינת ישראל. "לפני 1967 נשבענו לשחרר את פלסטין", ציין אבו איאד, סגנו של יאסר ערפאת, והוסיף: "אנחנו נשיב לעצמנו את פלסטין שעל-שעל ולא בבת אחת, ממש כפי שעשו היהודים... גבולות המדינה שצוינו [בהצהרת אש"ף] הם רק חלק משאיפותינו הלאומיות... אנו נשאף להרחיבם על-מנת לממש את שאיפתנו לזכות בשטח פלסטין כולו". ימים מספר לאחר מכן חזר על התחייבות זו: "הקמתה של מדינה פלסטינית בחלק זה או אחר של פלסטין אינה אלא צעד אחד קדימה בדרך לשחרור פלסטין כולה" (*Al-Anba, Kuwait, Dec. 5 & 13, 1988*). לעיון בהצהרות פלסטיניות נוספות באותה הרוח, ראה הראיון שנתן ח'אלד משעל, ראש ועדת קשרי חוץ וקשרים פרלמנטריים במועצה הלאומית הפלסטינית (ה-PNC) לעיתון אל-מצור (קהיר) ב-20 בינואר 1989; וכן ראיון עם סגן יו"ר ה-PNC סלים זענון לעיתון אל-אנבא' (כווית), 21 בנובמבר 1989; ר' גם ראיון עם אחמד סדקי דג'אני, חבר בכיר באש"ף, עכאט' (ריאד), 22 בנובמבר 1988.

32 *International Herald Tribune*, Nov. 27, Dec. 5, 1984; דבר (תל-אביב), 12.11.1987; *חדשות* (תל-אביב) 13/15.11.1987

33 לעיון נוסף ראה: Efraim Karsh & Inari Rautsi, *Saddam Hussein: A Political Biography* (New York: Grove, 2003; revised and updated edition); Lawrence Freedman and Efraim Karsh, *The Gulf Conflict 1990-1991: Diplomacy and War in the New World Order* (Princeton: Princeton University Press, 1993).

34 *New York Times*, Mar. 16, 1991; "A New Beginning," *US News & World Report*, Sept. 13, 1993, p. 30.

35 לדוגמה: Beirut Radio, May 4, 1948, in *Foreign Broadcasts Information Service* (FBIS), European Section: Near & Middle East and North African Transmitters, May 5, 1948, II2; Tzuri to Tene, "New from Semakh after the Evacuation," May 10, 1948, Hagana Archive (HA), 105/31, p. 46; "Summary of News for the Alexandroni Brigade," Apr. 9, 1948, HA 105/143, p. 174; Philip Ernst (American Consul in Port Said) to Department of State, "Arrival of Palestine Arab Refugees," Apr. 29, 1948 (dispatched May 11), RG 84, 800- Refugees; Beirut Radio, Apr. 25, 1948, in BBC – Summary of World Broadcasts (SWB), No. 48, Apr. 29, 1948, p. 60; Cairo to High Commissioner for Palestine, May 1, 1948, Cunningham Papers, St. Antony's College, Oxford University; C. Waterlow, "Arab Refugees," Oct. 22, 1948, FO 371/68681.

36 UN General Assembly, "194 (III). Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator," Dec. 11, 1948, Article 11. Refugee resettlement elsewhere was reiterated in subsequent UN resolutions. See, for example: UN General Assembly, "393 (v) - Assistance to Palestine Refugees," Dec. 2, 1950, Article 4; General Assembly, "Special report of the Director and Advisory Commission of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East," Nov. 29, 1951, A/1905/Add. 1, p. 4. For Arab rejection of Resolution 194 Israel Foreign Office, Middle Eastern Department, "Arab Broadcasts: Daily" ראה:

Summary," No. 36, Sept. 12-13, 1948, HA 105/88, p. 153; summary of Emile Ghouri's article in the *Beirut Telegraph*, HA 105/102, pp. 43-43; "Arabs Firm on Refugees," *New York Times*, Sept. 9, 1948; British Middle East Office (Cairo) to Foreign Office, Sept. 11, 1948, FO 371/68341;

דבר (תל-אביב) 8.8.1948;

al-Masri (Cairo), Oct. 11, 1948 as quoted in Israel's Foreign Ministry, Research Department, "Refugee Repatriation - A Danger to Israel's security," Sept. 4, 1951, FM 2564/1.

37 ב-2012 היו 436,154 פליטים רשומים באונר"א, ובנוסף 10,000-35,000 "זרים בלתי חוקיים" לא רשומים וכן עשרות אלפי פלסטינים מאוזרחים. במקביל נמסר כי 100,000 פלסטינים הרשומים באונר"א עזבו את הארץ כדי לחפש פרנסה במקומות אחרים. ראה:

UNRWA, "Where We Work – Lebanon," accessed December 8, 2013; Amnesty International, "Exiled and Suffering: Palestinian Refugees in Lebanon," October 2007, pp. 2, 10; Julie Peteet, "From Refugees to Minority: Palestinians in Post-War Lebanon," *Middle East Report*, No. 200 (Jul.-Sept. 1996), p. 29.

38 Lena El-Malak, "Betrayed and Forgotten: Palestinians Refugees in Lebanon," *Yearbook of Islamic and Middle Eastern Law*, Vol. 9 (2002-03), pp. 136-37; Souheil al-Natour, "The Legal Status of Palestinians in Lebanon," *Journal of Refugee Studies*, Vol. 10, No. 3 (1997), pp. 360-77.

39 International Labor Organization, "Palestinians in Lebanon working under precarious conditions," Nov. 20, 2012; Human Rights Watch, *World Report 2010: Lebanon, World Report 2011: Lebanon, World Report 2013: Lebanon*; Amnesty International, "Exiled and Suffering," pp. 18-22.

40 לדוגמה: "Recommendations by the Committee of Arab Experts in Reply to the Proposals by the U.N. Secretary-General Regarding the Continuation of U.N. Assistance to the Palestine Refugee" (Sofar, Lebanon, Aug. 17, 1959), in Muhammad Khalil, *The Arab States and the Arab League: a Documentary Record* (Beirut: Khayat, 1962), Vol. 2, pp. 654-55; Abbas Shibliak, "Residency Status and civil Rights of Palestinians Refugees in Arab Countries," *Journal of Palestine Studies*, Vol. 25, No. 3 (Spring 1996), pp. 36-45.

41 P.K. Abdul Gharfour, "A Million Expatriates to Benefit from New Citizenship Law," *Arab News*, Oct. 21, 2004.

42 משה אפרת, "הפליטים הפלסטינים 1949-74: מחקר כלכלי וחברתי" (אוניברסיטת תל-אביב: מרכז דוד הורביץ למחקר מדיניות מתפתחות, ספטמבר 1976) עמ' 22-23;

Don Peretz, *Palestinian Refugees, and the Middle East Peace Process* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1993), pp. 49-50; Mudar Zahran, "Jordan is Palestinian," *Middle East Quarterly*, Winter 2012, pp. 3-12.

"Where We Work: Jordan," UNRWA. Figures as of Jan. 1, 2012.

43

- Minority Rights Group International, "World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Jordan: Palestinians, 2008. 44
- Human Rights Watch, "Stateless Again: Palestinian-Origin Jordanians Deprived of their Nationality," Feb. 1, 2010; idem, "Jordan: Stop withdrawing Nationality from Palestinian-Origin Citizens," Feb. 1, 2010. 45
- U.S. Ambassador to Jordan David Hale, "Confidential Memo on the Debate in Jordan Concerning the Palestinian Right of Return, Amman, Feb. 5 2008," *Journal of Palestine Studies*, Vol. 41, No. 2 (Winter 2012), pp. 220, 222. 46
- Said Aburish, *Arafat: From Defender to Dictator* (London: Bloomsbury, 1998), p. 114. 47
- Al-Majallah* (London), Nov. 26, 1983, quoted in Daniel Pipes, "The Hell of Israel is Better than the Paradise of Arafat," *Middle East Quarterly*, Vol. 12, No. 2 (Spring 2005), pp. 43-50. 48
- Amnesty, "Exiled and suffering," pp. 5-6. 49
- Ramzy Baroud, "Starving to Death in Syria," *al-Ahram* (Cairo), Jan. 9-15, 2014; *Jerusalem Post*, Dec. 19, 2013; *Haaretz* (Tel Aviv), Jan. 2, 2014; *Guardian* (London), Dec. 12, 2012; "Thousands of Palestinians Trapped in Syria Camp 'Slowly dying,'" *Ma'an News Agency* (Bethlehem), Feb. 28, 2014. 50
- Efraim Karsh, *Palestine Betrayed* (New Haven: Yale University Press, 2010); idem, "1948, Israel, and the Palestinians: Fully Annotated Text," *Commentary*, May 2008 (web only). 51
- Sir J. Troutbeck, "Summary of General Impressions Gathered during Week-End Visit to the Gaza District," Jun. 16, 1949, FO 371/75342/E7816, p. 123. 52
- Badil, "From Badil Refugee Survey 2008-2009: Forced Displacement in Host Countries- An Overview" (accessed Dec. 28, 2013). 53
- Al-Musawwar* (Cairo), Nov. 15, 1991. 54
- Middle East Watch, "Nowhere to Go: the Tragedy of the Remaining Palestinian Families in Kuwait," *The Palestine Yearbook of International Law*, Vol. 6 (1990-91), pp. 99-102; Steven J. Rosen, "Kuwait Expels Thousands of Palestinians," *Middle East Quarterly*, Fall 2012, pp. 75-83. 55
- "Libya's Leader Urges Other Arab countries to Expel Palestinians," *New York Times*, Oct. 5, 1995; David Lamb, "Arab Countries Reluctant to Receive Expelled Palestinians," *Tech*, Sept. 12, 1995. 56
- Abbas Shibliak, "A Time of Hardship and Agony: Palestinian Refugees in Libya," *Palestine-Israel Journal*, Vol. 2, No. 4 (1995; accessed Dec. 28, 2013); Badil, "The Palestinian Crisis in Libya 1994-1996 (Interview with Professor Bassem Sirhan," (accessed Dec. 28, 2013). 57

- Human Rights Watch, "Nowhere to Flee: the Perilous Situation of Palestinians in Iraq," September 2006; idem, "Syria: Give Refugee to Palestinians Fleeing hreats in Iraq," Feb. 2, 2007. 58
- Idem, "Lebanon: Palestinians fleeing Syria Denied Entry," Aug. 8, 2013. 59
- Andrew Gowers & Tony Walker, *Arafat: The Biography* (London: Virgin, 1994), pp. 186, 200. 60
- Robert Fisk, *Pity the Nation: Lebanon at War* (Oxford: Oxford University Press, 1992), pp. 86, 102. 61
- Aburish, *Arafat*, p. 151. 62
- "Conversation with Awni Abdel Hadi," June 3, 1920, Hagana Archive (hereinafter HA), 80/145/11. 63
- David Ben-Gurion, *My Talks with Arab Leaders* (Jerusalem: Keter, 1972), pp. 15-6. 64
- Kenneth W. Stein, *The Land Question in Palestine, 1917-1939* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1984), pp. 182, 228-39. 65
- גד פרומקין, דרך שופט בירושלים (תל אביב, דביר, 1956) עמ' 216, 280-90; אליהו אילת, שיבת-ציון וערב (תל אביב, דביר, 1974) ע' 245; 66
- Yehuda Taggar, *The Mufti of Jerusalem and Palestine Arab Politics, 1930-1937* (New York and London: Garland, 1986), p. 83.
- Dov Joseph, *The Faithful City: The Siege of Jerusalem 1948* (New York: Simon and Schuster, 1960), p. 194. i 67
- Ion Pacepa, *Red Horizons. Inside the Romanian Secret Service—The Memoirs of Ceausescu's Spy Chief* (London: Coronet Books, 1989), p. 28. 68
- Agence France-Presse, May 24, July 30, 1997; Khaled Abu Toameh, "Money down the Drain?" *Jerusalem Report*, Jan. 8, 1998, p. 26; 69
רונן ברגמן, והרשות נתונה (תל-אביב, ידיעות אחרונות, 2002), ע' 156.
- Ehud Ya'ari, "The Independent State of Arafat," *Jerusalem Report*, Sept. 5, 1996, pp. 22-3; 70
רונן ברגמן, והרשות נתונה, עמ' 41-113;
- Rachel Ehrenfeld, "Where Does the Money Go? A Study of the Palestinian Authority," American Center for Democracy, New York, Oct.1, 2002, pp. 7-10; Said Aburish, *Arafat: From Defender to Dictator* (London: Bloomsbury, 1998), p. 306.
- Sydney (Aus.) Morning Herald*, Feb. 13, 2004. ;(16.8.2006, תל-אביב, Ynet 71
- Jonathan Schanzer, "Chronic Kleptocracy: Corruption within the Palestinian Political Establishment," Hearing before U.S. House Committee on Foreign 72

Affairs Subcommittee on the Middle East and South Asia, Washington, D.C., July 10, 2012, pp. 17-8;

רונן ברגמן, והרשות נתונה, עמ' 3-162;

Ehrenfeld, "Where Does the Money Go?" pp. 9-10;

ידיעות אחרונות (תל-אביב), 14.7.2002.

Khaled Abu Toameh, "Corruption will let Hamas take W. Bank," *Jerusalem Post*, 73 Jan. 29, 2010.

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 89 The Deterioration in Israeli-Turkish Relations and Its International Ramifications, *Efraim Inbar*, March 2011
- No. 90 Israeli Control of the Golan Heights: High Strategic and Moral Ground for Israel, *Efraim Inbar*, October 2011
- No. 91 The Missile Threat From Gaza: From Nuisance to Strategic Threat, *Uzi Rubin*, December 2011
- No. 92 Strategic and Economic Roles of Defense Industries in Israel (Hebrew), *Yaacov Lifshitz*, December 2011
- No. 93 Indo-Israeli Defense Cooperation in the Twenty-First Century, *Efraim Inbar and Alvitte Ningthoujam*, January 2012
- No. 94 The Israeli-Palestinian Water Conflict: An Israeli Perspective, *Haim Gvirtzman*, January 2012 (English), November 2012 (Hebrew)
- No. 95 The 2011 Arab Uprisings and Israel's National Security, *Efraim Inbar*, February 2012
- No. 96 India's Economic Relations With Israel and the Arabs, *Gil Feiler*, June 2012
- No. 97 Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century, *Alexander Murinson*, September 2012
- No. 98 A Strategy for Peace With the Palestinians, *Max Singer*, November 2012
- No. 99 Israel Is Not Isolated, *Efraim Inbar*, March 2013
- No. 100 Obama's Best Friend? The Alarming Evolution of US-Turkish Relations, *Ariel Cohen*, May 2013
- No. 101 French-Israeli Security Cooperation in the Twenty-First Century (Hebrew), *Tsilla Hershco*, July 2013
- No. 102 The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace (Hebrew), *Liad Porat*, August 2013
- No. 103 Time Is on Israel's Side, *Efraim Inbar*, August 2013 (Hebrew), September 2013 (English)
- No. 104 Armed and Dangerous: Why a Rational, Nuclear Iran Is an Unacceptable Risk to Israel, *Steven R. David*, November 2013
- No. 105 Mowing the Grass: Israel's Strategy for Protracted Intractable Conflict (Hebrew), *Efraim Inbar and Eitan Shamir*, December 2013
- No. 106 South Korea's Middle East Policy, *Alon Levkowitz*, December 2013
- No. 107 Israel and Kazakhstan: Assessing the State of Bilateral Relations, *Gil Feiler and Kevjn Lim*, May 2014
- No. 108 The Myth of Palestinian Centrality, *Efraim Karsh*, July 2014 (English) August 2014 (Hebrew)
- No. 109 The New Strategic Equation in the Eastern Mediterranean, *Efraim Inbar*, August 2014

Policy Memorandum

- No. 5 An Integrated Imperative: Attack Iran and Launch a Regional Peace Initiative (Hebrew, English), *Yehezkel Dror*, May 2012
- No. 6 The National Security Council: Reflections upon the June 2012 Israel Ombudsman's Report (Hebrew), *Yehezkel Dror*, November 2012

Colloquia on Strategy and Diplomacy

- No. 26 Women and Israeli National Security (Hebrew) June 2011
- No. 27 Israel: An Embattled Democracy (English) May 2012
- No. 28 The IDF Force Structure (Hebrew) May 2014
- No. 29 Israeli-Palestinian Negotiations: Where to? (Hebrew) August 2014

